

Учасники конференції

Myronchenko Svitlana

Іваницька Т.А.

Аніщук А.М.

Божок Н.В.

Борута Н.В.

Бурмак Ю.Г.

Голуб І.Ю.

Деак Йозеф

Дубінін Д.С.

Захарова Г.Б.

Зданевич Я.М.

Лісова Ю.О.

Лісовець О.І.

Мелашенко С.Г.

Млік І.А.

Петров Є.Є.

Рудь М.В.

Рыжко Ю.А.

Самосюк Т.В.

Серая З.Н.

Серый А.И.

Станіславова О.В.

Стецук Є.В.

Тесленко О.В.

Трач Я.В.

Треумова С.І.

Чернова І.В.

Шепітько В.І.

OpenSciLab.org

Наукова платформа

Open Science Laboratory

*Сучасні тенденції
та концептуальні
шляхи розвитку
освіти і педагогіки*

Матеріали

**IV Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції**

(м. Київ, 19 травня 2021 р.)

Наукова платформа

Open Science Laboratory

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ
ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ
ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ**

Матеріали

**IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
(м. Київ, 19 травня 2021 року)**

Самостійне електронне текстове
наукове періодичне видання комбінованого використання

УДК 37

ББК 74

C-916

ISSN 2709-6750

Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки [зб. наук. пр.]: матеріали IV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 19 травня 2021 р.). Київ, 2021. 111 с.

Збірник містить матеріали (тези доповідей) IV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки», у яких всебічно висвітлено проблеми сучасної освіти, а автори обмінюються педагогічним досвідом.

Видання призначене для вчених, педагогічних та науково-педагогічних працівників, здобувачів наукових та освітніх ступенів.

IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція
«Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки»
(м. Київ, 19 травня 2021 р.)

Адреса оргкомітету та редакційної колегії:

м. Київ, Україна

E-mail: conference@openscilab.org

www.openscilab.org

Наукові праці наведені в алфавітному порядку та згруповані за напрямками роботи конференції.

Для зручності, беручи до уваги, що видання є електронним, нумерація та загальна кількість сторінок наведені з врахуванням обкладинки.

Збірник на постійній сторінці конференції: <https://openscilab.org/ru/?p=4289>

*Матеріали (тези доповідей) друкуються в авторській редакції.
Відповідальність за якість та зміст публікацій несе автор.*

ЗМІСТ

* зміст інтерактивний

(натиснення на назву призводить до переходу на відповідну сторінку)

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

Аніщук А.М.

КУЛЬТУРА САМОВИРАЖЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ЗМІСТ, СТРУКТУРА ТА ЧИННИКИ
РОЗВИТКУ 7

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

Деак Йозеф

ВАЛЬДОРФСКАЯ ШКОЛА И ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ;
НЕКОТОРЫЕ СОВЕТЫ, ДЛЯ ОДУШЕВЛЕНИЯ ХОЛОДНОЙ
ИНФОРМАЦИОННОЙ ТЕХНОЛОГИИ 16

Захарова Г.Б., Голуб І.Ю.

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ
МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ 27

СЕРЕДНЯ ОСВІТА

Тесленко О.В.

ОБНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ 33

СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

Самосюк Т.В.

ИСТОРИОГРАФИЯ СРЕДНЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ
В БЕЛАРУСИ (1917–1941 ГГ.) 40

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Божок Н.В.

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ
І.А.ЗЯЗЮНА 51

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

Серый А.И., Серая З.Н.

К МЕТОДИКЕ ВЫВОДА ГРАНИЧНЫХ УСЛОВИЙ ДЛЯ СОСТАВЛЯЮЩИХ ЭЛЕКТРОМАГНИТНОГО ПОЛЯ В КУРСАХ ЭЛЕКТРОСТАТИКИ И МАГНИТОСТАТИКИ 56

Станіславова О.В., Лісова Ю.О.

СТРАТЕГІЇ ВИКОРИСТАННЯ «WARM UP ACTIVITIES» ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ..... 64

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Бурмак Ю.Г., Петров Є.Є., Треумова С.І., Іваницька Т.А.

ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ВНУТРІШНЬОЇ МЕДИЦИНИ У ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ..... 68

Лісовець О.І.

ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З БОТАНІКИ В ДИСТАНЦІЙНОМУ РЕЖИМІ 74

Мелашенко С.Г., Чернова І.В.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ З ГАСТРОЕНТЕРОЛОГІЇ СТУДЕНТАМ-МЕДИКАМ 80

Myronchenko Svitlana

COOPERATIVE LEARNING METHODS IN TEACHING PATHOLOGICAL PHYSIOLOGY TO FOREIGN STUDENTS: WORK IN PAIRS 83

Млік І.А.

ЧЕТВЕРТА КРИЗА СТУДЕНТА..... 87

Шепітько В.І., Борута Н.В., Стецук Є.В., Рудь М.В., Дубінін Д.С.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ НАСТАВНИЦТВА НА КАФЕДРІ ГІСТОЛОГІЇ, ЦИТОЛОГІЇ ТА ЕМБРІОЛОГІЇ 89

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

Рыжко Ю.А.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОГО РЕСУРСА ONLINE TEST PAD В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ 94

НАУКИ ПРО ОСВІТУ ТА ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ В ЦІЛОМУ

Зданевич Я.М.

ВПЛИВ АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ НА САМОРЕГУЛЯЦІЮ НАВЧАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ 101

Зданевич Я.М.,

АТМОСФЕРА В АКАДЕМІЧНІЙ ГРУПІ ЯК ВАГОМИЙ АСПЕКТ
ПРОЦЕСУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 104

Трач Я.В.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДЕМОКРАТІЇ НА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС 108

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

КУЛЬТУРА САМОВИРАЖЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ЗМІСТ, СТРУКТУРА ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ.

Аніщук Антоніна Миколаївна

Канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної освіти

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

orcid.org/0000-0002-0292-689X

Зміни в розвитку сучасної освіти, що зумовлені необхідністю інтеграції національної освіти в європейський освітній простір, потребують підготовки педагогічних працівників нової генерації, здатних до особистісного професійного зростання. Значно зростає роль педагога як активного суб'єкта освітнього процесу, здатного до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження інформаційних технологій, мобільності та конкурентоспроможності на ринку праці.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті визначено основні напрями діяльності закладів освіти: особистісна орієнтація; формування національних і загальнолюдських цінностей; органічне поєднання освіти і науки; виховання у студентської молоді демократичного світогляду, творчих здібностей, навичок самостійного наукового пізнання, здатності до самоосвіти та самореалізації особистості [5].

Перед освітянами висуваються нові вимоги щодо підготовки у вищому навчальному закладі майбутніх педагогів, самодостатніх, здатних самостійно організувати себе в різних видах діяльності, здатних, як зазначає О.Кононко,

конструювати й реалізовувати оптимальний шлях пізнання і розвитку на основі своєї індивідуальної сутності [4].

У сучасних умовах, коли освіта набуває високого статусу вже зі своєї першої ланки - дошкільної, зростає роль педагога-вихователя. Це викликає потребу в підвищенні вимог до якості підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до педагогічної діяльності. Становлення майбутнього вихователя в процесі його підготовки в сучасній вищій школі передбачає не тільки оволодіння певною сукупністю знань, умінь, навичок, але і його особистісне самовдосконалення, активізацію професійної позиції, виховання таких якостей, як толерантність, комунікативність, тактовність, критичність тощо. Водночас, слід враховувати, що педагогічна діяльність потребує постійної самоорганізації, прояву творчості, пошуку нестандартних рішень. Готовність до самоорганізації Х.Хартман розглядає як інтегральну якість особистості, що виявляється в «потребі, здатності і рішучості здійснювати упорядковану свідому діяльність по організації і управлінні самим собою» [11, с. 9].

Беручи до уваги той факт, що вихованці постійно копіюють моделі поведінки і діяльності педагога, варто звернути увагу на дотримання культурних норм поведінки самого педагога. Як зазначає Є.Омельченко, поведінка самого педагога, крім відповідності нормам культури суспільства, має відповідати індивідуальним і особистісним особливостям і, більш того, - в ній має здійснюватися самовираження, яке вважають потребою людини, що вимагає обов'язкового задоволення [], передбачає «бажання і прагнення висловити іншим свої внутрішні почуття, переконання, установки та ін.» [1, с. 56].

Без самовираження особистість позбавлена можливості реалізувати прагнення зайняти власне місце в житті, довести оточуючим свою значимість, цінність. Самовираження супроводжує людину все її життя і являє собою рух кожної особистості в своєму внутрішньому і соціальному становленні, що

розуміється як «постійне, що охоплює всю зміну, виникнення або зникнення» [10, с. 405].

Важливу роль у педагогічній діяльності відіграє *культура самовираження* як основна складова індивідуальної культури педагога. Це підтверджує актуальність розгляду самовираження і культури самовираження особистості з педагогічної точки зору.

Концептуальними засадами дослідження проблеми культури самовираження особистості слугували: положення психолого-педагогічної науки щодо самовираження як особистісного феномену (К.Абульханова-Славська, А.Аніщук, Р.Бернс, І.Зимня, І.Єрмаков, А.Петровський, С.Рубінштейн, Л.Сохань,); концептуальні підходи до модернізації змісту та технологій підготовки майбутніх педагогів (В. Андрущенко, Г. Беленька, В. Бондар, І. Зязюн, В. Кремень); положення про індивідуальну культуру особистості та шляхи її формування (О. Аліфиренко, Л. Арзамасова, М. Ільяшенко, О. Омельченко, О. Кононко, Л. Лялікова, О. Мілініс, І. Петрова, Т. Юртаєва); ідея про суб'єктність як форму самодетермінації особистості (Б. Ананьєв, В. Слободчиков, В. Татенко); розвиток рефлексивних рис самосвідомості (О. Батєнєва, А.Умінська, А. Силвестру, В. Столін); розвиток культури самовираження майбутніх фахівців у різних видах діяльності (І.Онищук, С.Прохорова).

О.Кононко зазначає, що основоположним елементом індивідуальної культури є *культура самовираження*, яка проявляється у *самоорганізованій діяльності* майбутнього педагога, а її основними характеристиками виступають незалежні від зовнішніх впливів дії суб'єкта самовираження, його здатність самостійно організовувати, виконувати, контролювати, регулювати та коректувати свою поведінку, презентувати індивідуальні особливості, прагнення, переваги, які не суперечать нормам культури [4].

Культура самовираження майбутнього вихователя закладів дошкільної освіти, зазначає науковець, має прояв у:

- *особливостях* (відмінні від інших людей властивості);
- *способах* (систематизовані сукупності дій, спрямовані на досягнення мети);
- *результатах* (проміжних та кінцевих продуктах) самоорганізованої діяльності [4, с. 15-16].

Є.Омельченко виділяє *змістовні компоненти* культури самовираження педагога:

- *самосвідомість* - усвідомлення самого себе, своїх якостей, переваг, способів виконання діяльності, які можна продемонструвати в ході саморозкриття або самопрезентації;
- *мотиваційно-емоційний* - причини, переживання відносин, що спонукали суб'єкта самовираження поставити мету самоорганізованої діяльності і вжити заходів для її досягнення;
- *аксіологічний* - усвідомлення і демонстрація суб'єктом самовираження своїх індивідуально-особистісних цінностей, загальнолюдських цінностей і цінностей культури;
- *гносеологічний* - усвідомлення і придбання суб'єктом саморозкриття і самопрезентації знань, умінь, навичок, необхідних для здійснення успішного самовираження;
- *діяльнісний* - вміння проявити себе, здійснити саморозкриття, самопрезентацію, оцінити їх результати в конкретних ситуаціях, по відношенню до конкретних людей [6].

Враховуючи основні вектори педагогічної діяльності: *діловий, аксіологічний, комунікативний та перетворювальний*, О.Кононко розробила та охарактеризувала критеріїв оцінки міри сформованості культури самовираження у майбутніх педагогів. Виділила показники та рівні її сформованості: *духовно орієнтований, особистісний, суб'єктний, базовий, деструктивний*. Науковець прийшла до висновку, що культура самовираження майбутнього педагога, як особистісний феномен, проявляється в його

самоорганізованій діяльності - у цілепокладанні, мотивації, способах дій, проміжних й кінцевих продуктах і визначається системою пріоритетних життєвих та професійних цінностей [4]. Самоорганізована діяльність виступає в ролі регулятора процесу самовираження, встановлюючи його відповідність і потребам особистості, і її системі ціннісних орієнтацій.

Самоорганізована діяльність має відповідати індивідуальним особливостям людини і культурі даного суспільства в якому вона живе. Здійснення самоорганізованої діяльності передбачає наявність у людини готовності до неї, для формування якої необхідно розвивати у суб'єкта самовираження здатності до організації, виконання, корекції цієї діяльності [2].

Є.Батєнєва, досліджуючи становлення рефлексивно-оцінного компонента культури самовираження майбутніх фахівців, виділяє наступні педагогічні умови, забезпечення яких сприятиме розвитку даної якості у педагогів. Такими умовами є:

- усвідомлення понять «самовираження», «культура самовираження особистості» і «рефлексивно-оцінний компонент культури самовираження особистості»;
- застосування викладачем евристичних методів навчання;
- використання спеціальних рефлексивних завдань на основі досліджуваних матеріалів;
- підтримка позитивного емоційного фону на заняттях [3].

Згідно першої умови забезпечується можливість усвідомлення майбутніми педагогами реалізації самовираження в навчально-професійній діяльності. На підставі застосування евристичних методів, викладач спонукає здобувачів освіти до самостійного визначення особистісно значущих завдань, рефлексивної оцінки і пошуку шляхів їх вирішення. Рефлексивне оцінювання, яке здійснюється студентами в цих завданнях, будується на виявленні особистісної значущості процесу і результату їх навчання під керівництвом

педагога, а це, в свою чергу, вимагає певної частки довіри студента викладачеві.

Така довіра можливо тільки в умовах дотримання принципу поваги до особистості того, хто навчається. Підтримка позитивного емоційного фону на заняттях забезпечується через: усне заохочення викладачем ефективних дій студентів, демонстрацію педагогічного оптимізму і віри в їх здібності; уникнення негативних оцінок, виявлення та аналіз сильних сторін представлених студентами робіт тощо [3].

Основними характеристиками культури самовираження педагогів, на думку Є.Омельченко, виступають:

- в основі культури самовираження лежать особливості самовираження особистості;
- основою самовираження є самоорганізуюча діяльність;
- до характеристик самоорганізуючої діяльності відносяться автономність, незалежність і самореалізація суб'єкта самовираження в ході її виконання;
- в процесі здійснення самоорганізованої діяльності педагог сам управляє своєю поведінкою, але при цьому орієнтуються на інших людей і обставини;
- здійснення самоорганізованої діяльності передбачає наявність готовності до неї, для формування якої необхідно розвивати здібності до організації, виконання, корекції діяльності;
- самоорганізуюча діяльність повинна давати можливості продемонструвати педагогу свої індивідуальні особливості і, в той же час, не суперечити нормам культури суспільства, в якому він живе [7].

Визначаючи роль культури самовираження в особистісно-професійному становленні майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти, І.Онищук відмічає, що вона є значущою і вимагає нагального вирішення на практиці. У зв'язку з цим, викладач закладу вищої освіти повинен перестати жорстко регламентувати й однозначно визначати процес підготовки, натомість допомагати майбутнім вихователям закладів дошкільної освіти конструювати

процес та реалізовувати шлях пізнання і розвитку на основі індивідуальної сутності [8, с.81].

Автором визначені *внутрішні та зовнішні чинники* становлення культури самовираження у майбутніх педагогів. Науковець зауважує, що, оперуючи поняттям «внутрішні чинники», маємо на увазі індивідуальні особливості майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти, які забезпечують зміни та прогресивний характер еволюції їхньої культури самовираження. До них вона відносить:

- особистісну та професійну самооцінки, їх співвідношення;
- потребу в зовнішній підтримці;
- інтерес до художньої діяльності, здібності до неї;
- самоповагу та саморегуляцію поведінки;
- суб'єктну оцінку оптимальної, бажаної та реальної міри розвитку культури самовираження;
- упевненість/непевненість та залежність/незалежність активності досліджуваних.

Зовнішні чинники вбачає у відображенні проблеми формування в студентської молоді культури самовираження, а також у змісті професійної підготовки майбутніх вихователів; інтеграції різних видів художньої діяльності та варіювання форм її організації; атмосфер, яка панує у професійному оточенні; ставленні до успіхів та невдач досліджуваних значущих для них людей (викладачів, одногрупників); наданні студентам права на вибір внутрішніх чинників, пов'язаних з уявленнями досліджуваних про самих себе та майбутню професійну діяльність, умінням виробляти самооцінні судження, цінувати себе та регулювати власну поведінку [9]. Перераховані автором суб'єктивні характеристики особистісного зростання дозволяють стверджувати про те, що їх розвиток визначається сформованістю в майбутніх вихователів позитивної й адекватної «Я-концепції».

Таким чином, культура самовираження майбутнього фахівця дошкільної освіти визначається через саморганізовану діяльність, яка, з одного боку, має відповідати індивідуальним особливостям майбутнього педагога, з іншого - культурі суспільства, в якому він живе. Культура самовираження дозволить педагогу найбільш повно реалізувати себе в професії, орієнтуючись, з одного боку, на свої здібності, переваги, прагнення, а з іншого – на вимоги культури і суспільства. Всі компоненти змісту культури самовираження взаємопов'язані, тісно переплітаються і впливають один на одного, оскільки культура самовираження являє собою цілісне утворення в структурі індивідуальної культури особистості .

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегии жизни. М.: Мысль, 1991. 158 с.
2. Аніщук А.М. «Культура самовираження дошкільників та умови її формування у комунікативній діяльності». *Соціально-моральний розвиток і виховання дітей дошкільного віку: колективна монографія* / укл. О.Л.Кононко, Н.П.Пихтіна, С.І Матвінко, А.М.Аніщук, Л.В.Бобро, О.В.Лісовець; за заг ред. О.Л.Кононко. Ніжин:НДУ ім. М.Гоголя, 2020.217 с. С.87-121.
3. Батенева Е. В. Педагогические условия становления оефлексивно-оценочного компонента культуры самовыражения бакалавров педагогического вуза. *Сибирский педагогический журнал*. № 1 / 2018. С.104-112.
4. Кононко О. Л. Культура самовираження майбутніх педагогів як особистісний феномен. *Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції «Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні»*. Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. С. 13–18.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI .столітті. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

6. Омельченко Е. А. Культура самовираження: поняття і взаємозв'язь компонентів. *Теоретические и методологические проблемы современных наук: материалы IX Международной научно-практической конференции* (Новосибирск, 5 октября 2013 г.). Новосибирск: ООО агентство «Сибпринт», 2013. С. 48–55.
7. Омельченко Е.А. Самовираження і культура самовираження педагогов і студентів педагогічних вузів Теорія і практика освіти в сучасному світі (II): *материалы междунар. заоч. науч. конф.* (г. Санкт-Петербург, ноябрь 2012 г.). СПб.: Реноме, 2012. 232 с. С.11-15.
8. Онищук І. Роль культури самовираження в особистісно-професійному становленні майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2017. № 4 (92). С.78-81.
9. Онищук І. Чинники розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в художній діяльності. *Нова педагогічна думка* . 2019. № 4 (100).С112-115.
10. *Философский энциклопедический словарь* / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. М.: Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.
11. Хартманн Х. Эго-психология и проблема адаптации / Под ред. М.В. Ромашкевича. М.: Институт общегуманитарных исследований, 2002. 160 с.

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

ВАЛЬДОРФСКАЯ ШКОЛА И ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ; НЕКОТОРЫЕ СОВЕТЫ, ДЛЯ ОДУШЕВЛЕНИЯ ХОЛОДНОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ ТЕХНОЛОГИИ

Деак Йозеф

Адюнкт кафедры правоохранительной теории и истории,
Факультета правоохранительной науки

Национального университета общественной службы в Венгрии

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7661-4485>

В связи с нынешней ситуацией из-за пандемии коронавируса в мире вальдорфские школы тоже вынуждены использовать онлайн ресурсы для обучения детей младшего возраста. Однако преподавание онлайн как замещение очных занятий в классе является не только не естественным, а даже чужеродными для вальдорфской педагогики, и на то есть свои причины. Задолго до появления компьютеров в нашей жизни Рудольф Штайнер предостерегал педагогов и не только об опасности слишком сильно погрузиться в двоичную природу механизмов (вкл.-выкл., 1-0, и-или). Наш мир качественный. Цифровые технологии являются двоичными... Для подростков вполне приемлемо познакомиться с этой технологией, узнать, как она работает и научиться ею пользоваться. Хотя и не хочется, чтобы дети стали зависимыми от компьютера. Всё же это дар нашего времени. Это та технология, что является основным инструментом в поиске вакцины от распространения коронавируса; эта же технология объединяет нас, даже когда мы физически изолированы друг от друга. [1]

Телевизор, и другие модные различные сверкающие экраны, хоть и с гораздо меньшими размерами, не вписываются в вальдорфскую систему позитивного настроения. [2]

В этой публикации после краткого ознакомления сути педагогики делюсь и собственным опытом, как родитель двух, - в наших днях к нашему счастью – уже посещающие очные занятия Кишпештской Вальдорфской школы Будапешта (KIWI). [3]

Вальдорфской педагогике уже около 100 лет, первые детские сады появились в Германии в 1925г. На сегодняшний день в мире на всех континентах работают примерно 900 вальдорфских школ, 2000 вальдорфских детских садов, 500 лечебно-педагогических учреждений. [4] [5]

Вальдорфские школы существуют во многих странах мира, в том числе и в России. В Германии они есть во многих регионах страны. Чем преподавание в них отличается от обычных школ? Стихи в качестве разминки перед уроками, дискуссии, театральные постановки, в вальдорфской школе это не внеклассная, факультативная программа, а обычные занятия, - вместе, конечно, с "классическими" уроками. Вальдорфская педагогика основана на антропософской антропологии, разработанной Рудольфом Штайнером (Rudolf Steiner), австрийского философа, социального реформатора, теософа и педагога. В России среди его последователей были Андрей Белый, Максимилиан Волошин, Андрей Тарковский... Первая подобная школа была открыта для детей работников фабрики "Вальдорф Астория", отсюда и название. Содержание программ вальдорфской школы опирается на возрастные особенности детей, а расписание разрабатывается с учетом естественных биологических ритмов. Какие-то предметы или занятия, которые в обычной школе считаются второстепенными, в вальдорфских школах приравниваются к "основным". Это искусство, музыка, садоводство... А иностранные языки (в первую очередь, кстати говоря, русский язык) изучаются уже в младшей школе. Утро выделяется для интеллектуального развития. Это обычно "традиционные"

предметы, например, история или математика. Причем, ребенок изучает какой-то предмет в течение нескольких месяцев, потом предмет меняется. Начинается урок с того, что дети читают стихотворения, поют или дискутируют на спорные темы, которые обсуждались на прошлом занятии. Так школьники втягиваются в урок. Цель вальдорфской методики - пробудить в детях интерес к жизни, помочь им развить свои способности и таланты, стать личностью. Ребенок должен научиться самостоятельно чувствовать и мыслить. Это самое главное. Именно поэтому обучение состоит из академических, эстетических и практических аспектов. Для того чтобы вся эта система работала, нужны хорошие учителя. Принцип личного воздействия преподавателя - один из основных принципов вальдорфской педагогики. [6]

В нашей Кишпештской школе в первом классе преподавательница в весной прошлого года ежедневно посылала через интернет сети сказки, маленькие рассказы оповещающие о наступлении весны. Все сказки были адресованы всем ученикам по именам. Паралельно этим ученики должны были написать каждый день одно предложение с большими буквами о природных явлениях об их непосредственно окружающей среде. Тетрадь назывался "Это я видел". Кроме этого ежедневно ученики должны были играть на флейте. И получили еженедельные задания по математике. Перед концом семестра все тетради с работами были собраны, для отдельной оценки работ и учеников. Но они не использовали онлайн метод. Так же не были онлайн уроки и в четвертом классе, но тут ежедневно получили новые задания по эпохам математики, и других предметов. Подготовленные задания тоже ежедневно нужно было сфотографировать и послать через интернет преподавательнице. Как и еженедельно нужно было записать игру на флейте и посылать тоже в школу через интернет. Преподавательница класса один раз по мобилтелефону поговаривала с каждым учеником отдельно, как они чувствуют себя в карантин, с чем занимаются в свободное от учёбы время.

Много исследований и книг уже написано об опасности цифровых технологий для детей. И всё же современное поколение гораздо лучше прежнего знает, как эти технологии использовать. Дети быстро учатся, и многие из них показывают устойчивость к их влиянию. Мы родились в век и живём в нём - где цифровые технологии присутствуют в арсенале учителя как средство обучения, когда мы физически не можем быть в одном пространстве с нашими учениками. Цифровые технологии могущественны, и их сила вызывает смешанные чувства. Только с крепкой уверенностью преподавателей в себе, заботой и добротой можно использовать их в эти трудные времена на благо детей, учеников.

Некоторые советы, практические идеи при использовании технических средств общения особенно во время видеоконференций и чатов вальдорфпедагога Пола Леви Брайтона из Великобритании.

Поделитесь своим местоположением: В начале конференц-звонка поделитесь своим местоположением с детьми. Поверните камеру, чтобы показать, что вы находитесь на кухне или рядом с окном. Таким образом, тот факт, что мы являемся физическими существами и находимся в физическом мире, но пользуемся цифровыми технологиями передачи информации, поможет с самого начала заземлиться детей. Если это возможно, попросите учеников рассказать или показать, где они находятся. Конечно, самая простая версия этого задания - просто сказать вслух, где вы находитесь. Если вы общаетесь с учениками через электронную почту, можно использовать похожую технику. Начать письмо стоит так, как если бы вы были друзьями по переписке: "Я сейчас пишу вам, сидя на скамейке в моем саду.". Для детей младшего возраста электронное письмо может прочитать родитель. Если вы пишете для детей младшей школы, постарайтесь быть изобретательными, создавая яркие образы и картинки в воображении детей: "Я сейчас пишу вам, сидя на скамейке в моем саду, и перед собой я вижу довольно большую рыжую кошку, которая идет по верху забору; такое ощущение, что как она ловкий канатоходец!" Для

© Деак Йожсеф

маленьких детей вы также можете рассказать предысторию, что вы делали до встречи с ними на экране.

Сохраняйте приоритет аудио над видео: В последние годы радио набирает популярность. Подкасты сейчас в моде. Они позволяют нам самим создавать образы в нашем воображении, тогда как телевидение передает уже готовые картинки. Для детей постарше хорошо записывать аудио и даже экспериментировать с групповыми звонками по скайпу, но без включения видео. Этот прием хорошо подходит для педагогических историй. Кроме того, можно попросить родителей прочитать вслух рассказы и стихи, которые вы прислали им по электронной почте. Акцент на заданиях с аудио, без использования зрительной информации, может помочь свести к минимуму время, проводимое перед экраном компьютера. Видео может приводить к пассивности даже детей старшего возраста. Звук требует от них большей активности и концентрации. Родители могут принимать активное участие или просто присутствовать рядом во время онлайн-встречи, чтобы помогать детям удерживать внимание.

Сонастраивайтесь по времени: Если вы отправляете детям по электронной почте какую-то работу, поделитесь с ними, в какое время вы отправляете письмо - это напомнит им, что у вас есть такая же жизнь, как и у них, и это нечто общее между вами как человеческими существами. “Я отправляю это письмо в 5 вечера, ровно перед тем, как я пойду ужинать”. Конечно, не нужно писать так каждый раз. В коротком информационном сообщении это будет неуместно. Но более длинные письма, предназначенные для настройки на работу, могут помочь создать связь между вами, а также дать детям понять, что электронное письмо получено через некоторое время после его отправки. В классе мы находимся в одном и том же времени, в одном моменте. Однако также важно осознавать время, обучаясь через интернет, поскольку в данном случае очень легко потерять его ощущение и “уплыть” куда-то, оторвавшись от нашего общего мира на Земле.

Говорите о ритмах – что мы ели на ужин и другие ритуалы: Все ритуалы, которые заземляют человека в физическом мире, полезны для детей с точки зрения осознания того, что цифровая технология, в конечном счете, находится в нашем физическом мире, а также и весь день, который начался с нашего пробуждения и заканчивается засыпанием. В котором часу мы все проснулись сегодня утром? Что мы ели на обед? А что будет на ужин? Иди и спроси у папы или мамы...

Говорите о самочувствии - как мы себя чувствуем? В начале урока, который вы проведете в формате видеоконференции, зарегистрируйтесь вместе с детьми. Спросите каждого, как он себя чувствует (Вы можете сделать "круг" или, если они застенчивы, вы можете попросить их написать до трех слов, чтобы описать свои ощущения). Смоделируйте это сами. Это напоминание о том, что у всех нас есть чувства. Застенчивость может создать некоторую энергию, предвкушение и даже смех. Попросите рассказать что-нибудь, что заставило сегодня смеяться, а потом что-нибудь, что заставило нахмуриться...

Начните с цитаты / картинки / стихотворения: Люди приходят на видеозвонки в разное время. На некоторых платформах вы можете “поделиться своим экраном”. Итак, начните с рисунка, возможно тематического содержания урока, а для детей постарше - с цитаты или стихотворения. Вы можете, если хотите, начать краткую дискуссию о стихотворении, картине или цитате. Это может помочь войти в состояние потока несмотря на то, что видеоконференция может показаться неудобным инструментом коммуникации.

Всегда подводите итоги/размышляйте о том, что вы делали в прошлый раз: Цифровой мир очень “линейный”. Такие платформы, как Facebook, постоянно удлиняют временные рамки контента – то, что люди печатают и чем делятся. Это упражнение помогает построить осмысленное повествование на различных уроках. Оно просто использует важность рефлексии, а также резюме, и может уменьшить беспокойство в интернете. Вы даже можете сделать это в виде викторины, начать предложение, чтобы

ученики закончили, использовать это упражнение для активации мыслительной деятельности. “Итак, кто помнит последнее, что мы делали на онлайн-уроке на прошлой неделе? А что мы делали до этого?” Или же вы можете просто предложить пересказать или поделиться на экране картинкой, диаграммой. Предлагайте простые картинки, иначе вы заметите, что некоторые дети смотрят как замороженные, будто “захваченные экраном”. Но от сеанса к сеансу развивайте в себе чувство непрерывности и помогайте детям собирать плоды своего обучения.

Не слишком близко к экрану: Моделируйте правильное положение по отношению к экрану компьютера (или смартфона или планшета). Поставьте ваш смартфон на некотором расстоянии от вас. Постарайтесь приблизиться к реальности класса. В идеале дети должны видеть вашу голову и плечи, а не только ваше лицо (мы учимся всем своим телом в классе, мы не бесплотные головы!). Жестикулируйте руками, сядьте так, чтобы была видна ваша голова, плечи и даже руки. (Возможно, вам понадобится хороший микрофон – портативный динамик Bluetooth со встроенным микрофоном идеально подходит для этого). Даже вставайте и двигайтесь, вы даже можете писать на обычной или белой доске! Но демонстрация только головы заставляет нас без всякой необходимости погружаться исключительно только в интеллект.

Говорите с камерой, держа человека в сознании; Цифровые инструменты – это отвлекающий фактор; они являются фильтром, одновременно шлюзом и барьером при контакте с другим человеком или группой людей, которые не находятся с вами в одной комнате. Очень легко “забыть” об особенностях и уникальности человека, образ которого мы видим на экране в виде пикселей, даже когда качество картинки хорошее. Как часто делают вальдорфские учителя перед уроком, держите в голове образ каждого ребенка, его личность, уникальные качества прежде чем начать цифровую встречу. Когда вы ведете беседу, привнесите в сознание своё внутреннее намерение, готовность признать этого ребенка на экране уникальной

личностью. Будьте готовы разделить с ним свой мир здесь, на земле в момент соединения через пространство - экран является всего лишь средством связи, но истинная связь налаживается не благодаря экрану. Медитация на каждого ребенка дает вам якорь, которым можно удержать его во время онлайн-урока.

Лучше продвигаться медленнее, чем вы привыкли: Большинство людей говорят и действуют в цифровом мире очень быстро. Посмотрите хотя бы на то, как быстро сейчас дети набирают смс-ки. Используйте интуицию, чтобы найти свой собственный темп для ваших онлайн уроков. Лучше немного замедлиться, чтобы информация лучше запечатлелась в памяти; стоит повторять важные моменты разными способами. Сначала дети могут показаться нетерпеливыми и рассеянными. Но медленный темп - это то, к чему они в итоге хорошо привыкают, и это становится облегчением для них - появляется время подумать, разобраться и не испытывать излишний стресс.

Пейте воду (хорошо, если у всех будет стоять стакан воды): Сейчас есть прекрасная возможность - показать важность употребления чистой воды. Попросите всех учеников принести на виртуальный урок стакан питьевой воды. И дальше показывайте пример, регулярно делая глотки из своего стакана. Это можно делать в общем веселом ритме! Уже доказано, что мы становимся обезвожены, когда не пьем воду, и это особенно актуально перед излучающими тепло компьютерными мониторами.

Применяйте "Правило 15 минут": Чувствуют ли сами дети это или нет, но цифровой экран нас сенсорно перегружает. Более младшие дети могут быть так перевозбуждены этим, что может расстроиться их сон и концентрация внимания. Ни один урок не должен идти больше 15 минут без перерыва или больше 20 минут - для подростков. Для урока в 45 минут должны быть этапы "3 по 15" с перерывами на воду и на обобщение того, что было за предыдущие 15 минут. В идеале перерыв должен быть такой же по времени безэкрана, как был и уэкрана. Здесь работает правило: онлайн - всегда лучше меньше, чем больше.

Начинайте онлайн зустріч со "спасибо за присутствие": Цифровий світ віртуального спілкування дуже стенографічний, емоції замінюють смайлики; часто ввічливість і доброта можуть відсутнювати в спілкуванні або свестись до чогось-то штучного і порожнього. Завжди дякуйте дітям за те, що вони "пришли". Це, може бути, звучить дивно, але такі слова підкреслюють цінність їх присутства. Це так же допоможе їм більше цінувати і вкладуватись належним чином в навчання, чи воно віртуальне або ні. Після онлайн зустрічі подякуйте знову всіх за участь. Ви можете завершити все коротким підведенням підсумків (можливо з допомогою картинки, яка посилить вашу мову), або "мостином" до майбутньої зустрічі, або домашнім завданням (яке потім треба надіслати на електронну пошту і/або записати голосовим повідомленням). Цифровий світ - це місце з дуже поганою, хаотичною, організованою інформацією. Вчитель прокладає через нього Шлях сенсу і логіки.

Настройтесь на тему з допомогою постановки питань: Цифровий світ - це місце, переповнене "болтовнею". Це називається "статуси". Але все ж діти всіх вікових груп досліджують світ. Постановка питань у всіх формах цифрового спілкування, чи то електронна пошта, соціальні мережі або відеочат, пробуджує цікавість, любознательність і інтерес до світу. Онлайн урок, побудований навколо поставленого питання, може мати велику цінність. Нам навіть не потрібен повний відповідь. Можливо знайти питання, яке веде до подальших питань. Як вчителів, ми повинні "давати відповіді" ще більш вибірково і усвідомлено в цифровому просторі, ніж ми робимо це в фізичному, реальному світі. Вальдорфське навчання - це простір пошуку шляхів, любознательності і відкриттів, тим більше онлайн. І це означає, що ми постійно гуглимо. Google - це пошук відповідей (і причому дуже вибірково). Ми повинні помірно використовувати пошукові системи. Принести справжній паперовий словник на відеоурок класу - це може бути дуже весело. Ми можемо часто просити дітей читати вслух по справжнім

книгам онлайн, искать ответы в реальных, печатных энциклопедиях прямо перед всеми на камеру. Мы можем показать и научить их тому, что есть место и книгам, и поисковым системам. Испытания "временем" могут быть забавными. Вы задали, сформулировали вопрос, и все ищут ответ в печатных книгах перед камерой. Кто первый? Потом вы можете попросить детей задать вопросы всем остальным. Или вы можете увеличить сроки выполнения задания, и все превратится в совместный поиск, изучение, родится настоящий дух исследования. Все, что делают камеры, так это позволяют нам видеть друг друга. Цифровые технологии становятся просто инструментом для нашего осознанного использования. В качестве общего руководства: Задавайте вопросы всякий раз, когда вы можете, пусть они даже повиснут в воздух. Отвечайте на вопросы еще большим количеством вопросов. Поощряйте детей задавать вопросы. Пусть ответы поступают даже гораздо реже в процессе, но мы торжествуем, радостно отмечая, если эти ответы шли от любознательности и терпеливого исследования. Пока мы исследуем, мы можем даже выключить камеры и договориться снова собраться через десять минут.[1]

Хотя советы для вальдорфских школ готовились, но по всей вероятности многие из них полезны и для всех онлайн преподающих учителей...

Список использованных источников:

1. Онлайн-методика преподавания в вальдорфской школе - URL: <http://waldorf-russia.ru/activity/news/235/>
2. Вальдорфский детский сад в Киеве — что это такое?
3. - URL: <https://dnz.kiev.ua/28-valdorfskiy-detskiy-sadik-kiev/>
4. Kispesti Waldorf Iskola [сайт] - URL: <https://waldorfkispest.hu/>
5. Waldorf 100 - URL: <https://100.waldorf.hu/1919-2019/>
6. Waldorf Szeged - URL: <https://www.waldorfszeged.hu/aktu%C3%A1lis>

7. Как стать учителем в вальдорфской школе Германии - URL:
<https://www.dw.com/ru/%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C-%D1%83%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BC-%D0%B2-%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%B4%D0%BE%D1%80%D1%84%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9-%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5-%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B8/a-41018125>

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Захарова Ганна Борисівна

к.п.н., ст.викладач кафедри початкової освіти,
Криворізький державний педагогічний університет
e-mail: zakharova.hanna@kdpu.edu.ua
тел.: +380987925663

Голуб Ірина Юрїївна

студентка-магістранка I року навчання,
Криворізький державний
педагогічний університет
e-mail: afilka.kr@gmail.com
тел.: +380674257445

Шкільна реформа, що зараз відбувається у нашій державі, передбачає, що учні повинні опанувати не просто окремі предмети, але й так звані «компетентності», визначені Державним стандартом початкової освіти.

Важливим стимулом для впровадження компетентнісного підходу в освіті стали вимоги підприємництва та бізнесу, які передбачають спрямованість типових освітніх предметів на формування певних компетентностей учнів. Одною з таких компетентностей є підприємливість та фінансова грамотність.

Згідно Державного стандарту початкової освіти, ключова компетентність «Підприємливість та фінансова грамотність» передбачає сформованість в учня наступних якостей [2]:

- ініціативність;
- готовність брати відповідальність за власні рішення;

- вміння організовувати свою діяльність для досягнення цілей;
- усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці;
- готовність до втілення в життя інноваційних ідей;
- прийняття власних рішень.

Набуття даних якостей не можливе без окремого формування фінансової грамотності в учнів, починаючи з початкових класів, що в майбутньому безумовно стане запорукою як успішної підприємницької діяльності, так і вдалого вирішення звичайних фінансових питань у житті. Таким чином, наша стаття є достатньо актуальною.

Фінансова грамотність – це навичка, якою має володіти кожна людина. Адже вміння розпоряджатись власними коштами дає змогу заощаджувати та планувати свій бюджет [1]. До того ж питання фінансової грамотності суспільства є одним з найважливіших для економічного розвитку країни. Оскільки діти – майбутнє нашої держави, то дійсно буде правильно розпочинати формувати в них фінансову грамотність з того віку, коли вони вже починають взаємодіяти з грошми, тобто з молодшого шкільного віку.

Формування фінансової грамотності у молодших школярів – складна та досить специфічна педагогічна задача, яка ускладнюється тим, що викладання таких окремих предметів, як «фінанси», «підприємництво» чи «економіка» у початковій школі не передбачено. Математика залишається фактично єдиним предметом, завдяки якому цю задачу можна успішно вирішити за умови належної підготовки вчителя. В свою чергу, засвоєння фінансових понять та розв'язання сюжетних задач на фінансові теми дозволяє вивчати математику не як абстрактну, але й достатньо реалістичну науку, що безумовно зацікавлює учнів [1].

Формування компетентностей у початковій школі може здійснюватися по одній з двох Типових освітніх програм, створених під керівництвом О. Я. Савченко та Р. Б. Шияна.

Ці програми дещо схожі і врешті націлені на один і той же результат. Тому вважаємо за достатнє зосередитися на Типовій освітній програмі, розробленої під керівництвом О. Савченко, яка набула поширення у школах нашого міста.

З пояснювальної записки до вище зазначеної програми (розділ «математична освітня галузь, математика») [4], зрозуміло, що саме математика є предметом, на якому можна успішно формувати фінансову грамотність учнів початкової школи. Адже автори програми наголошують, що метою навчання математики є різнобічний розвиток особистості дитини, формування математичної та інших компетентностей, необхідних для життя та продовження навчання. Також автори ставлять завдання у процесі навчання математики формувати у дітей досвід використання математичних знань для розв'язання навчальних і практичних задач. Значну кількість з цих задач займають задачі на фінансову грамотність, розв'язання яких потребує відповідних знань, які вчитель повинен дати учням.

Оскільки фінансово-економічна тематика може використовуватись для вивчення математичних понять, бути основою для складання сюжетних задач, слід визнати, що фінансово-економічні поняття у програмі інтегруються з математичними поняттями. Така інтеграція здійснюється за рахунок реалізації відповідної наскрізної змістової лінії.

Наскрізна змістова лінія «Підприємливість та фінансова грамотність» є одним з ключових компонентів програми НУШ. Основне її завдання полягає у тому, щоб забезпечити краще розуміння учнями фінансових питань (здійснення заощаджень, запозичення, кредитування, тощо), сприяти розвитку лідерських ініціатив та здатності успішно діяти у сучасному технологічному середовищі [3].

Розвиток фінансово-економічного мислення учнів початкової школи забезпечується шляхом знайомства з елементарними економічними основами як домашнього господарства, так і економіки цілої країни, формування

© Захарова Г.Б., Голуб І.Ю.

економічної ощадливості, здатності орієнтуватись у підприємницькому середовищі, а також усвідомленню економічних процесів [3].

Вже в **першому** класі програма, під керівництвом О. Савченко, передбачає навчення дітей рахувати гроші, ознайомлення з поняттям номіналу монет та банкнот. На закінчення першого класу, учень повинен чітко розуміти значення грошових номіналів і вміти підбирати необхідні монети та купюри для невеличких покупок.

В **другому** класі учні повинні навчитися оперувати грошима в уявному процесі купівлі-продажу, використовувати короткі позначення грошових одиниць. Ситуація купівлі-продажу починає використовуватись у сюжетних задачах. В результаті учні повинні вміти підраховувати суму монет чи купюр різних номіналів, оцінювати можливість покупки за наявні гроші. Також вони повинні вміти підраховувати решту під час покупки та мати навички контролю власних витрат.

Найбільш змістовним у питаннях формування фінансової грамотності є **третій** клас. Згідно програми, тут вже відбувається засвоєння основних фінансово-економічних закономірностей. Учень повинен розуміти залежність у трійках взаємопов'язаних величин, таких як ціна, кількість, вартість, а також продуктивність праці, час роботи, загальний виробіток. Після розв'язання відповідних задач, учень має вміти складати до них обернені задачі. Нарощування математичних знань на даному етапі дозволяє навчати учнів розв'язувати задачі на знаходження четвертого пропорційного у фінансових закономірностях за подобою. На закінчення третього класу, учень повинен вміти користуватися формулами вартості та ціни при розв'язанні відповідного типу задач, використовувати ділення з остачею для розрахунку покупки, складати прості лінійні рівняння за змістом деяких задач на фінансову тематику.

У **четвертому** класі треба закріпити вміння та навички використання фінансових закономірностей у практичних ситуаціях. Учні повинні вміти

розв'язувати сюжетні та практично зорієнтовані задачі на фінансову тематику. Чітке розуміння закономірностей повинно підтверджуватись успішним розв'язанням задач з буквеними даними. Закінчуючи четвертий клас, учень повинен мати навички користування формулою ціни та оперування грошовими величинами, вміти розв'язувати задачі на долю витрат, розраховувати нову ціну за знижкою, розуміти поняття бонуса.

Основним недоліком у формуванні фінансової грамотності, на нашу думку зараз є те, що деякі вчителі початкової школи не пояснюють учням важливі фінансово-економічні поняття, а зосереджуються на сутто математичному змісті уроків математики. Наприклад, не вважають за необхідне пояснити дітям що таке гроші, хоча це досить важливе поняття. Таким чином, освіта не виконує своїх функцій з формування всебічно розвиненої особистості і в результаті випускник середньої школи не розуміє, наприклад чим відрізняється фінанси від грошей, ціна від вартості, дохід від прибутку, тощо.

Спираючись на вище зазначене, рекомендуємо вчителям 1-4 класів при викладанні математики вимагати від учнів ведення окремого зошиту, в якому вони будуть фіксувати тлумачення термінів і понять стосовно фінансової грамотності.

Тлумачення понять слід здійснювати таким чином, щоб воно було зрозумілим для даної вікової категорії дітей. Тут доцільно використовувати наочність, згадати героїв з мультфільмів. Яскравим прикладом зацікавлення дітей до засвоєння фінансових понять може слугувати американський мультфільм «Скрудж Мак Дак», завдяки якому глядачі вже змалку знають дещо про банки і банківську діяльність.

Вчителю слід враховувати те, що у наш час діти під час пасивного перегляду реклам постійно чують такі слова, як «кредит», «депозит», «іпотека», «бонус», тощо. Але на жаль, не всі батьки пояснюють дітям значення цих слів, тому вчитель, як особа, що зобов'язана забезпечити всебічний розвиток дитини,

повинен пояснювати їх значення на своїх уроках та контролювати ведення дітьми відповідного зошиту тлумачення фінансових термінів та понять.

Література

1. Максимова О. Фінансова грамотність у початковій школі. *Сучасна школа України*. Київ. 2020-№ 56.
2. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018р. №87. URL: <https://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument> (дата звернення 22.03.2021).
3. НУШ: Компетентності для життя у 21 столітті. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/konferenciyi/serpneva-konferenciya-2018/sekciya-nush-kompetentnosti-dlya-zhittya-v-21-stolitti> (дата звернення 22.03.2021).
4. Савченко О. Типова освітня програма для початкових класів. ВКНЗ СОР «Путивльський педагогічний коледж ім. С.В. Руднева». URL : <http://putped.edu.ua/koledzh/navchalna-diyalnist/nova-ukrajinska-shkola> (дата звернення 22.03.2021).

СЕРЕДНЯ ОСВІТА

ОНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

О.В. Тесленко

Кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Директор Харківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 104

Завдання Нової української школи щодо впровадження компетентнісного підходу в освітній процес полягає у формуванні у здобувачів освіти ключових компетентностей: спілкування державною мовою, іноземними мовами, математична компетентність, компетентність у природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна і громадянська компетентності, обізнаність і самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя [7]. Крім того, важливо забезпечити адекватне розуміння ціннісних ознак і рис культурно-ціннісної системи, що домінує в суспільстві, розвивати почуття національної гідності, враховувати інтерес і толерантність, протидіяти булінгу (цькуванню). Мета доповіді – поділитися досвідом роботи колективу Харківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №104 з розбудови стратегії розвитку закладів освіти.

Освітній процес в закладі загальної середньої освіти зосереджується на здобувачі освіти, на його індивідуальних особливостях розвитку. З цією метою педагоги намагаються підтримувати й розвивати потенціал кожного учня. Основними стають не лише академічні знання, а й людські чесноти, мудрість. Вчимо учнів узгоджувати свої інтереси з інтересами інших, прагнути бути

толерантними в комунікації. Учні мають знати, що мудрість виявляється тоді, коли знання підсилюються інтуїцією й роздумами, освітленими моральністю.

Злагоджена робота всіх служб закладу освіти сприяє виконанню місії закладу освіти: підготовка здобувачів освіти до майбутнього самостійного життя; формування в них прагнення навчання впродовж життя; формування умінь вирішувати проблеми, приймати виважені рішення, аналізувати життєві ситуації; формування ціннісного ставлення до себе, оточення, життя, прагнення робити внесок у загальне благо; виховання громадянина-патріота, який діє, дотримуючись загальнолюдських чеснот.

Співпраця та співдружність усіх учасників освітнього процесу створює комфортне освітнє середовище, мета якого полягає у створенні ефективного механізму здійснення управління закладом освіти та якісного здійснення навчально-методичного супроводу освітнього процесу, вивчення внутрішньої системи якості освітньої діяльності шляхом партнерства всіх учасників освітнього процесу, співпраці з органами місцевого самоврядування для реалізації права громадян на здобуття якісної повної загальної середньої освіти.

Пріоритетними завданнями реалізації поставленої мети є:

- Створення умов для забезпечення права особи на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти.
- Впровадження компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного підходів в освітній процес.
- Формування в здобувачів освіти життєвих навичок, ціннісного ставлення до себе, сім'ї, людей, праці, суспільства й держави.
- Створення відкритої системи оцінювання здобувачів освіти, педагогічної діяльності.
- Створення захищеного освітнього середовища, протидія булінгу (цькуванню).
- Психологічний супровід, моніторинг освітнього процесу.

Актуальність стратегії полягає в прагненні створення умов для саморозвитку учнівського, педагогічного колективу закладу освіти, прийняття оптимальних управлінських рішень, що обумовлено ключовими завданнями державної політики в галузі загальної середньої освіти, перетворення закладу освіти на важіль соціальної рівності, згуртованості, конкурентоспроможності.

Стратегія розвитку закладу освіти базується на таких принципах: дитиноцентризм; гуманізм та повага до іншої людини; партнерство; систематичність; індивідуалізація й диференціація; відкритість і відповідальність; конструктивність; неформальність; навчання в дії; чутливість до потреб учасників освітнього процесу; прозорість прийняття й виконання управлінських рішень.

Освітній процес організується відповідно до освітніх програм закладу освіти, які розроблені з урахуванням вимог типових освітніх програм закладів загальної середньої освіти I, II, III ступенів із метою досягнення учнями визначених відповідним Державним стандартом загальної середньої освіти результатів навчання (компетентностей [4, 5]).

Навчальний план закладу загальної середньої освіти III ступеня містить перелік базових предметів із зазначенням кількості тижневих годин на їх вивчення, перелік вибірково-обов'язкових предметів, додаткових годин на окремі предмети, факультативні курси, індивідуальні заняття з метою організації профільного навчання в старшій школі.

Години варіативної складової навчального плану, враховуючи побажання батьків, учнів, надаються (переважно) на індивідуально-групові заняття з предметів, які є популярними серед здобувачів освіти для проходження державної підсумкової атестації (зовнішнього незалежного оцінювання), а в 8-9 класах – на поглиблене вивчення окремих предметів, у 5-7-х класах – на курси за вибором, які спрямовані на формування в учнів життєвих цінностей. Відповідно до Закону про повну загальну середню освіту до 2027 року заклад освіти буде функціонувати як заклад загальної середньої

освіти I-III ступенів, а далі в структурі закладу освіти буде паралельно існувати загальноосвітня школа I ступеня та гімназія з можливістю існування ліцею за умов відповідної учнівської мережі [2].

Щороку організовується робота бюджетних гуртків і гуртків на громадських засадах, яка спрямована на створення умов для формування соціальних, громадянських, здоров'язберігаючих компетентностей. Відповідно до Положення про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти, ст.9 Закону України «Про освіту», рішення педагогічної ради в закладі визначено інституційну форму здобуття загальної середньої освіти (очну, денну) [1]. Враховуючи вимоги Положення про індивідуальну форму здобуття загальної середньої освіти, у закладі освіти створено умови для організації індивідуальної форми здобуття загальної середньої освіти: екстернат, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, а також згідно з вимогами Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти організовується освітній процес із використанням технологій дистанційного навчання.

Технологія дистанційного навчання використовується в разі потреби під час організації здобуття освіти за різними інституційними формами (очною (денною), екстернатною, сімейною (домашньою), педагогічним патронажем.

Освітній процес забезпечують педагогічні працівники, більшість із них має великий досвід роботи, педагогічне надбання. Щорічно заклад освіти поповнюється молодими спеціалістами. Адміністрація проводить роботу з учителями-початківцями, організовуючи наставництво, індивідуальні методичні консультації.

Практичний педагогічний досвід роботи колективу обумовлює високий рівень працездатності, що є головною умовою реалізації державної політики в галузі освіти й упровадження інновацій.

Адміністрація закладу освіти активно залучає членів резерву керівного складу до участі в контрольно-аналітичній діяльності згідно з річним планом,

атестації вчителів, проведення контрольних робіт за завданням адміністрації, моніторингу освітнього процесу.

Робота, що проводиться з кадровим резервом, сприяє гласності, стимулює бажання вчителів займатися управлінською діяльністю.

У ст. 42 Закону України «Про освіту» визначено дотримання академічної доброчесності з метою забезпечення довіри до результатів навчання. Дотримання академічної доброчесності передбачено як педагогами, так і здобувачами освіти. Спільною стала робота учасників освітнього процесу щодо запобігання виникненню порушень академічної доброчесності: плагіату, фальсифікації, списуванню, обману, хабарництву, необ'єктивності оцінювання [1].

У подальшому цей напрям роботи потребує продовження вдосконалення: забезпечення, виконання, дотримання норм про авторське право й суміжні права, надання достовірної інформації про результати власної педагогічної (навчальної) діяльності, об'єктивне оцінювання результатів навчання.

Педагоги дотримуються педагогічної етики, поважають гідність, права, свободи всіх учасників освітнього процесу, приділяють увагу самоосвіті, підвищенню кваліфікації. Місце проходження підвищення кваліфікації педагоги обирають за бажанням. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників здійснюється відповідно до перспективного плану та щорічного планування кваліфікації, затвердженого рішенням педагогічної ради [3].

Атестація педагогічних працівників проводиться відповідно до Типового положення про атестацію педагогічних працівників, чинного законодавства України, внаслідок чого проводиться всебічне та комплексне оцінювання.

У закладі освіти створюються умови для навчання дітей із особливими освітніми потребами: адміністрація закладу освіти, учителі пройшли відповідне підвищення кваліфікації; обладнано кнопку-виклик, пандус на вході до будівлі закладу освіти.

Надалі необхідно працювати над удосконаленням методики роботи в інклюзивному просторі, створення відповідного освітнього середовища.

У подальшому необхідно продовжувати інформаційно-роз'яснювальну роботу з мешканцями території обслуговування щодо порядку зарахування дітей до 1 класу, подання відповідних документів, відкриття 10-го класу, організацію поглибленого вивчення окремих предметів у старшій школі (до 2024 року), забезпечення дотримання нормативних вимог щодо кількості учнів у класах.

З метою забезпечення умов для якісної освіти старшокласників із урахуванням їх індивідуальних нахилів, здібностей, інтересів, забезпечення професійної орієнтації, формування інтелектуального й культурного потенціалу організовується поглиблене вивчення окремих предметів (української мови та літератури, біології тощо) у 8-9, 10-11-х класах. У разі зміни освітніх запитів здобувачів освіти та їх батьків шляхом евалюації в 9 класах профіль може бути змінено.

Простежується стабільність у виборі напрямку профілізації через поглиблене вивчення окремих предметів у старшій школі. Відповідно до запиту учнів, враховуючи кадрове та матеріально-технічне забезпечення закладу освіти, перевага надається профільному навчанню української мови, української літератури, біології. Ці профілі користуються попитом серед учнів, що обумовлено необхідністю якісної підготовки до державної підсумкової атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури як предмета державної підсумкової атестації, предмета обов'язкового для вступу до закладів вищої освіти, знання державної мови, біології – предмета за вибором.

З метою виявлення підтримки обдарованої учнівської молоді, залучення її до наукових досліджень та створення умов для самореалізації творчої особистості забезпечується участь учнів у I (районному) етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України.

Необхідно продовжувати працювати над створенням умов для саморозвитку здібних та обдарованих учнів.

У закладі освіти задовольняються освітні потреби населення стосовно мови навчання. Педагогічний колектив працює над виконанням мовного законодавства України. Освітній процес здійснюється українською мовою. Усі класи з українською мовою навчання, є класи, у яких вивчається російська мова як предмет або як курс за вибором. Іноземна мова (англійська) як предмет вивчається в усіх класах. Є можливість вивчати українську мову, українську літературу поглиблено. **Вважаємо, що** педагогічному колективу необхідно працювати над підвищенням мотивації здобувачів освіти, особливо старшокласників, до навчання, їх якісної підготовки до державної підсумкової атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання, правильного обрання ними майбутньої професії.

Література:

1. Закон України «Про освіту».
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту».
3. Постанова КМУ «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» від 21.08. 2019 №800.
4. Постанова КМУ «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» 21.02. 2018 № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688).
5. Постанова КМУ «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» від 23.11.2011 № 1392.
6. Розпорядження КМУ від 14 грудня 2016 року № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2020-2029 року.
7. «Абетка для директора: Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти» (К., 2020).

СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

ИСТОРИОГРАФИЯ СРЕДНЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В БЕЛАРУСИ (1917–1941 ГГ.)

Самосюк Татьяна Валерьевна,

кандидат исторических наук, доцент кафедры всеобщей истории и методики преподавания истории Белорусского государственного педагогического университета имени Максима Танка

Статья подготовлена при финансовой поддержке Министерства образования Республики Беларусь (№ ГР 20211210)

Историография развития среднего педагогического образования в Беларуси после Октябрьской революции и до Великой Отечественной войны ранее не подвергалась специальному исследованию. Монографические и диссертационные работы отсутствуют.

Однако вопросы подготовки педагогических кадров на уровне среднего специального образования в Беларуси затрагиваются в работах 1919–1941 гг., которые непосредственно посвящены осуществлению культурной революции в Советском Союзе, политике КПСС по формированию социалистической интеллигенции и в целом развитию народного образования в СССР.

Следует отметить, что в опубликованных в 1917–1941 гг. статьях и брошюрах о ходе культурной революции в СССР и формировании новой интеллигенции подчеркивается, что подготовка педагогических кадров и создание социалистической системы образования в целом стали основным элементом борьбы за установление советской власти, так как далеко не все учительство сразу ее приняло, многие педагоги старого формата саботировала

работу в советской школе. Советская власть в 1917–1941 гг. создавала новую «кровно связанную» с основной массой преимущественно крестьянского населения интеллигенцию, которая становилась ее политической и идеологической опорой, несла социалистическую идеологию в массы. И здесь главная роль отводилась именно учительству [1]–[17]. В подготовке вышедшей из рядов рабочих и крестьян советской интеллигенции решающую роль сыграли средние специальные и высшие учебные заведения.

Таким образом, вопросы среднего специального педагогического образования в 1917–1941 гг. рассматривались исследователями фрагментарно. Более глубоко и всесторонне проблема подготовки педагогических кадров на уровне среднего специального образования представлена в советской историографии, начиная с 1950-х гг.

В рассматриваемый период изучением вопросов советской культуры и формирования социалистической интеллигенции, а также развития народного образования зачастую занимались не историки-профессионалы или педагоги, а политики, крупные чиновники, сотрудники государственных органов, что накладывало определенный отпечаток на их работы. Для изучаемой темы представляют интерес работы наркомов просвещения РСФСР А.В. Луначарского [10]–[11], [18]–[19] и А.С. Бубнова [20], заместителя наркома просвещения РСФСР М.Н. Покровского [21], председателя Главного политико-просветительного комитета Наркомпроса РСФСР и научно-педагогической секции Государственного ученого совета (ГУСа) Н.К. Крупской [7], [22]–[26], заместителя Н.К. Крупской по работе в Главполитпросвете А.А. Ширямова [17], заместителя начальника Управления высшей школы Наркомпроса И.Г. Клабуновского [6], председателя Госплана РСФСР А.М. Аникста [1]; наркома Центрального статистического управления СССР В.П. Милютин [13].

Помимо этого, политические условия, созданные Октябрьской революцией, потребность в конкретной практической деятельности по формированию новой советской системы образования и педагогических

кадров для нее способствовали активизации научного сообщества в целом. Так, в изучаемый период появились статьи, книги и брошюры, написанные работниками просвещения, публицистами и учеными, в которых авторы делают попытку охарактеризовать процесс создания системы педагогического образования в СССР, работу педтехникумов, отличие педагогического образования на западе и в СССР [27]–[37].

Основной посыл этих работ в том, что в создаваемой советской системе образования главное – это интересы трудящихся, на Западе же школа приспособляется к интересам «привилегированных групп», готовя трудовую массу и управляющих ею. Несмотря на значительную фрагментарность и политизированность, из перечисленных работ можно почерпнуть множество важных деталей [28, с.10].

Хотя историография – это дисциплина интерпретационного толка, изучающая различные подходы рассмотрения определенных явлений на фоне общественно-политической ситуации, в изучаемый период в советской историографии плюрализм мнений, как и критическое описание происходящего, по многим аспектам развития народного образования отсутствовал. Работы писались преимущественно в пропагандистском ключе. Деятельность коммунистической партии и советского правительства воспринималась авторами как исключительно позитивный фактор для развития народного образования. Внимание акцентировалось на привлечении к образованию детей рабочих, крестьян, возможности получения образования без отрыва от производства (вечернее и заочное), развитии материальной базы учебных заведений, обеспеченности общежитиями, выплате стипендий и отсутствии платы за обучение. Информация подавалась исключительно в позитивном ключе в сравнении с предшествующим историческим периодом, с ситуацией в Российской империей накануне революции, когда доступ к образованию основной массы населения был значительно ограничен.

Однако же, как становится очевидным, исходя из представленной историографической базы, основополагающими аспектами строящейся системы социалистического образования на начальном этапе, в 1920-е гг., в условиях «разрушения старого» было широкое экспериментаторство. Осуществлялся «троцкистский вариант» коренной перестройки системы образования путем прямого заимствования из западных наук – педологии, психоанализа... Провозглашалось создание «трудовой школы», «политехнизация школы», что было продиктовано стремлением подготовить, прежде всего, необходимые кадры средней квалификационной категории для индустриализации страны, а не желанием советской власти построить массовую классическую систему образования в безэлитарном обществе.

Кроме того, в педагогическое образование внедрялась соответствующая новой общественно-политической ситуации идеологическая составляющая. Например, работа Н.К. Крупской «Проблемы народного образования» 1928 г. посвящена подготовке новой интеллигенции, проникнутых идеями коммунизма, учителей, которые, по мнению автора, должны, прежде всего, иметь среднее педагогическое образование. В этой работе Н.К. Крупская указывает на недостаточное число в стране педтехникумов для подготовки «образованных практиков». Автор отмечает нехватку педагогических кадров среднего звена и недостаточно практикоориентированное обучение в техникумах [26, с.20–22].

Как видно из Резолюции по докладам А.В. Луначарского и Н.К. Крупской на I Всесоюзном Учительском Съезде, в начале 1920-х гг. работа по повышению квалификации действующих учителей только налаживалась, им и их детям предлагалось предоставить льготы при поступлении в вузы и техникумы и улучшить их материальное положение, а также быт учащихся [22, с.20].

В БССР в 1920–1930-е гг. также были изданы брошюры и статьи партийных и советских руководителей, работников Наркомпроса БССР, Центрального правления союза работников просвещения и их местных органов.

В этих работах затрагиваются вопросы становления среднего специального педагогического образования непосредственно в БССР [38]–[42].

В этот период создавалась не только структурная оболочка новой советской системы образования, но и его содержательное наполнение. В это время была осуществлена попытка внедрения отвергнутой позже как лженаука педологии, прежде всего, в содержание школьного, но и среднего педагогического образования, поскольку изменения в начальной школе не могли не коснуться подготовки учителей для начальной школы. В педагогических техникумах Беларуси в 1917–1941 гг. отсутствовала единая система организации учебного процесса. Они работали по классно-урочной, бригадно-лабораторной, а также по смешанной системе преподавания.

Дискуссии по поводу содержательного наполнения образования, непринятие в практической работе в школе педологического комплексного подхода создали обширную историографию по данному вопросу, представленную известными советскими педагогами и педологами. Помимо Н.К. Крупской, А.В. Луначарского и М.Н. Покровского, среди них необходимо отметить заведующего отделом реформы школы Наркомпроса П.Н. Лепешинского [32], заместителя заведующего этого отдела В.Н. Шульгина, основателей советской педологии М.Я. Басова, П.П. Блонского, А.Б. Залкинда, С.С. Моложавого [43]–[49]. Советские педологи выступили против предметной системы, в пользу западных принципов: «синтетического обучения», «комплексного подхода», «метода проектов», ранней специализации, превращения школы в трудовую коммуну, теорий «свободного воспитания» и «отмирания школы» [33, с.12–26].

Положительно в отношении комплексного подхода в выстраивании содержания школьного образования высказывалась Н.К. Крупская [22]. Согласно мемуарам П.П. Блонского [45], именно она настояла на том, чтобы содержание программ для первой ступени школы было разнесено по рубрикам

«Природа», «Труд», «Общество». По существу это был комплекс трех учебных предметов – природоведения, трудоведения и обществоведения [45, с.171, 173].

В сравнении с развитием структуры среднего педагогического образования в отношении его содержательного наполнения историография четко отражает присутствие в изучаемый период двух подходов – традиционного предметного и педологического комплексного, что нашло отражение в статье доктора педагогических наук Е.Н. Медынского «20 лет советской школы», написанной в 1937 г. [33]. Автор, ссылаясь на авторитет В.И. Ленина, высказывается против наблюдавшегося в первые послереволюционные годы огульного отрицания опыта развития системы образования в Российской империи.

Такая критическая оценка развития системы образования в 1920-е гг. смогла прозвучать после реформ начала 1930-х гг., направленных против предшествующих разрушительных экспериментов.

19 сентября 1932 г. было принято постановление ЦИК СССР «Об учебных программах и режиме в высшей школе и техникумах», которое стало поворотным моментом в истории высшей и средней школы. Этим постановлением были восстановлены лекции как основной метод преподавания, бригадно-лабораторный метод, «методическое прожектерство» были запрещены. В результате значительно улучшилось качество работы в техникумах и вузах.

Благодаря сочетанию социальных достижений с традициями русской гимназии постепенно удалось создать уникальную массовую советскую систему образования с последовательной общедоступностью любого уровня и направления, обеспечивавшую каждому высокий уровень подготовки. Так в СССР был осуществлен переход к классическому образованию.

Таким образом, произведенный анализ дает возможность утверждать, что развитие среднего специального педагогического образования не нашло достаточного освещения в советской историографии в период после Великой

Октябрьской социалистической революции и до Великой Отечественной войны. Эта проблема еще не стала предметом специального исследования.

Работы 1919–1941 гг. зачастую проникнуты агитационно-пропагандистской риторикой и не ставят задачи всестороннего и глубокого анализа происходящих в народном образовании процессов. В своем большинстве историография этого периода представлена небольшими статьями либо брошюрами по отдельным вопросам.

Однако ценность этой историографии состоит в том, что она написана непосредственными участниками реформ в системе народного образования и содержит значительный конкретно-исторический материал, что делает ее важнейшим источником для современной науки. Так что одинаково правомерно эти работы можно рассматривать и в рамках историографического анализа и как источники.

Список использованных источников

1. Аникст, А.М. Культурное строительство в пятилетке / А.М. Аникст. – М.; Л.: Гос. изд-во, 1930. – 108 с.
2. Богданов, В.И. Учителство и советская власть / В.И. Богданов. – М.: Гос. изд-во, 1919. – 24 с.
3. Брандов, М. Учитель и школа в деревне: По живым документам учителей и крестьян / М. Грандов. – [М.]: Молодая гвардия, 1925. – 180 с.
4. Заводов, В. Учителство и комсомол / В. Заводов. – 2-е изд. – М.: Работник просвещения, 1925. – 80 с.
5. Келлер, Б.А. Пролетарская революция и советская интеллигенция / акад. Б.А. Келлер. – М.: Соцэкгиз, 1937. – 47 с.
6. Клабуновский, И.Г. XVI съезд партии и вопросы культурного строительства / И. Клабуновский. – М.: Нар.ком.прос. РСФСР, 1930. – 64 с.

7. Крупская, Н.К. Коллективная работа учительства / Н. К. Крупская. – М.: Работник просвещения, 1924. – 16 с.
8. Культурное строительство БССР / Упр. нар.-хоз. учета Белор. ССР. – Минск: УНХУ БССР, 1940. – 112 с.
9. Лепешинский, П.Н. Опыт культурной работы в деревне / П.Н. Лепешинский // Народное просвещение. – 1919. – № 8.
10. Луначарский, А.В. Десять лет культурного строительства в стране рабочих и крестьян / А.В. Луначарский. – М.; Л.: Гос. изд-во, 1927. – 134 с.
11. Луначарский, А.В. Интеллигенция в ее прошлом, настоящем и будущем / А.В. Луначарский. – [М.]: Новая Москва, 1924. – 75 с.
12. Малиновский, Н.А. Народный учитель в революционном движении / Н. Малиновский. – [М.]: Новая М., 1926. – 50 с.
13. Милютин, В.П. Достижения культурного строительства СССР / В. Милютин. – М.: Партиздат, 1933. – 40 с.
14. Платун, А. Итоги культурного строительства в БССР за 10 лет / А.М. Платун. – М.; Л.: Огиз – Гос. соц.-экон. изд-во, 1931. – 54 с.
15. Рубинштейн, М.М. Проблема учителя / проф. М. М. Рубинштейн. – М.; Л.: Моск. акц. изд-ское о-во, 1927. – 173 с.
16. Сырцов, С.И. Советы в деревне и учитель / С. И. Сырцов. – М.: Работник просвещения, 1926. – 232 с.
17. Ширямов, А.А. На передовых позициях культурной революции / А. Ширямов. – М.: Госиздат РСФСР «Московский рабочий», 1930. – 93 с.
18. Луначарский, А.В. Проблемы народного образования. – М. Работник просвещения», 1925. – 224 с.
19. Луначарский, А.В. Просвещение и революция: Сборник статей / А.В. Луначарский. – М.: Работник просвещения, 1926. – 432 с.
20. Бубнов, А.С. Школа на повороте: Доклад о постановлении ЦК партии О начальной и средн. школе на Моск. собрании просвещенцев-коммунистов 9 сент. и на Ленингр. общегор. собрании парт. сов., профсоюзного и

- комсомольского актива 10/IX 1931 / А. С. Бубнов. – [М.]: Наркомпрос РСФСР: Огиз, 1931. – 39 с.
21. Покровский, М.Н. Политические итоги учительского съезда. // Большевик. – 1925. – № 2 (18).
22. Крупская, Н. К. Доклад на I Всесоюзном учительском Съезде // Советская школа. – М.: Работник просвещения, 1925. – 20 с.
23. Крупская, Н.К. Вопросы народного образования: [Сборник статей] / Н. Крупская; Рос. ком. партия (большевиков). – М.; Петроград: Коммунист, 1918. – 286 с.
24. Крупская, Н.К. Заветы Ленина в области народного просвещения / Сост. Н.К. Крупская. – 6-е изд. – М.: Работник просвещения, 1925. – 31 с.
25. Крупская, Н.К. Очередные задачи педтехникумов / Н. К. Крупская; Предисловие: С. М. Фридман. – [М.]: Нар. ком. прос. РСФСР: Гос. изд-во, 1930 – 16 с.
26. Крупская, Н.К. Проблемы народного образования. – М.: Издательство коммунистической академии, 1928. – 23 с.
27. Бушманов, А.Ф. Народное образование в СССР к Пятнадцатой годовщине Октября... / А.Ф. Бушманов. – [М.]: Учпедгиз, 1932 – 72 с.
28. Ильин, Н.Н. Педагогическое образование за границей и у нас / под ред. и с предисл. А.Г. Калашников / Н.Н. Ильин. – М.: «Работник просвещения», 1927. – 154 с.
29. Кантор, Е.Д. Советская школа и учитель / Е. Д. Кантор (Давыдов). – М.: Красная новь, 1924. – 70 с.
30. Кондратьев, А.О. О заочной подготовке педкадров / А.О. Кондратьев // Заочное обучение. – 1932. – № 6. – С. 5–8.
31. Ленин, В.И. Речь на I Всероссийском съезде по просвещению 28 августа 1918 г. Полное собрание сочинений / В.И. Ленин. – Т. 37. – С. 76.

32. Лепешинский, П.Н. О принципах единой трудовой школы / П.Н. Лепешинский // Журнал Отдела народного образования Западной области. – 1918. – № 7/8.
33. Медынский, Е.Н. 20 лет советской школы / Е.Н. Медынский // Сов. Педагогика. – 1937. – № 3. – С. 11.
34. Парибок, П.М. Работа педтехникума по повышению квалификации просвещенцев / П. М. Парибок; Под ред. А. А. Трусова; Центр. ин-т повышения квалификации кадров нар. образ. – [М.]: Огиз – Гос. учеб.-педагог. изд-во, 1931 (тип. изд-ва «Дер эмес»). – 64 с.
35. Педагогическое образование: Из опыта работы педагогической школы. Сборник под ред. Г. И. Левина и Р. Г. Лемберг. – М.: Л.: Госуд. изд-во, тип. Печатный двор в Лгр., 1927. – 167 с.
36. Фридман, С.М. Общественно-политическая подготовка педагогических кадров / С. М. Фридман. – М.: Наркомпрос РСФСР [и] Госиздат, 3 тип. Транспечати, 1929. – 56 с.
37. Шульгин, В.Н. Пятилетка и задачи народного образования / В.Н. Шульгин. – М.: Работник просвещения, 1930. – 105 с.
38. Аніхоўскі, А. Падрыхтоўка пед. кадраў / А. Аніхоўскі // Кам. выхаванне. – 1930. – № 2. – С. 39–44.
39. Всеобуч. школа и учитель к Семнадцатому съезду ВКП(б) / [Сост. З.Н. Гинзбург и И.Ф. Сवादковский. – [М.]: Наркомпрос РСФСР-Учпедгиз, 1 тип. Трансжелдориздата, 1934. – 72 с.
40. Левицкий, М. Шаткин, М. Школа в Советской Социалистической Белоруссии / М. Левицкий, М. Шаткин; Нар. ком. прос. БССР, Упр. сред. школы. – Минск: [б. и.], 1940. – 48 с.
41. Рожков, Н. В дороге: На путях всеобщего обучения в Гомельск. губ.: (Очерк) / Н. Рожков. – [Гомель]: Гомельск. губ. отд. нар. образ., 1926. – 45 с.
42. Сцепуро, Д. Всеобщее обучение в БССР / Нар. комиссариат просвещения. – М.-Л.: Госиздат, 1930. – 23 с.

43. Басов, М.Я. О некоторых задачах предстоящей перестройки педологии // Педология. – 1931. – № 5–6 (17–18). – С. 3–28.
44. Блонский, П.П. Задачи и методы новой народной школы / П. Блонский. – М.: Задруга, 1917. – 80 с.
45. Блонский, П.П. Мои воспоминания. – М.: Педагогика, 1971. – 175 с.
46. Блонский, П.П. На путях к политехнизму / П. Блонский // На путях к новой школе. – 1932. – № 9–10. – С. 2–6.
47. Залкинд, А.Б. Вопросы советской педагогики. – М.-Л.: Госиздат, 1930. – 302 с.
48. Моложавый, С. Принцип построения педологического процесса и основные типы построения комплекса // Педологический анализ педагогического процесса в школе под ред. проф. С. Моложавого (Центральный педологич. Кабинет Соцвосо Цутранпроса). – М.: Работник просвещения, 2-я тип. Транспесати НКПС в Лгр, 1930. – 160 с.
49. Шульгин, В.Н. На путях к политехнизму: (Статьи и речи по вопросам политехнизма) / В. Н. Шульгин. – М.: Работник просвещения, 1930. – 170 с.

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ І.А.ЗЯЗЮНА

Н.В.Божок

*Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доктор наук в галузі
освіти, професор С.І.Якименко*

Формування педагогічної майстерності вчителя – це важлива складова професійного навчання та саморозвитку кожного освітянина. Сучасна українська школа потребує педагогів, які здатні до постійного саморозвитку та самостійності у пошуку інноваційних підходів до вирішення проблем та завдань освітнього процесу. Вагомий внесок до розвитку сучасного освітянського процесу України вніс І.А.Зязюн. Дитиноцентризм - провідний життєвий, професійний і методологічний принцип, якого дотримувався академік Іван Зязюн як людина, громадянин, педагог, філософ і керівник протягом своєї наукової та науково-педагогічної діяльності.

Науковець у своїх напрацюваннях зауважував на важливості зміни соціоцентричного підходу освіти педагогів на дитиноцентризм. Оскільки зміни суспільства потребують готовності вчителя не до максимальної суспільної користі, а набуття умінь використовувати гуманістичне та суб`єктно-діяльнісне навчання для якісної освіти школярів.

На переконання вченого при формуванні професійної майстерності вчителя стрижнковою ідеєю є використання гуманістичного підходу до організації освітнього процесу, виховання поваги до особистості та

суб'єктності як учня, так і педагога. У своїх наукових працях І.А.Зязюн визначає професійну майстерність як цілісну систему таких складових: педагогічна спрямованість особистості вчителя, професійне знання (знання предмета, методики його викладання, теоретичні основи педагогіки та психології), здібності до педагогічної діяльності. Педагогічна майстерність – це своєрідна сукупність особистої культури, знань і світогляду вчителя, його всебічно теоретичної підготовки з удосконаленням оволодіння прийомами навчання й виховання, педагогічною технологією та передовим досвідом. Разом з тим – це вид діяльності, який торкається переважно внутрішньої сфери вчителя: бажання стати майстром педагогічної справи; переконання в тому, що майстерність забезпечує не лише високу результативність праці, а й почуття задоволення від неї, утвердження себе як фахівця. Основними пріоритетами наукової школи педагогічної майстерності академіка І. А. Зязюна є вдосконалення власної практичної педагогічної діяльності, використання педагогічного досвіду колег тощо. Його педагогічні напрацювання високо оцінені не лише в Україні, а й за кордоном. У книгах академіка висвітлено теоретичне підґрунтя та методичні засади для професійного вдосконалення кожного вчителя. Як добре відомо, Іван Андрійович був ініціатором створення центрів педагогічної майстерності в різних регіонах України. Більшість із них сьогодні активно діють, започатковують нові напрями та продовжують «Педагогіку добра».

У сучасній освіті педагогічна майстерність розглядається з позицій різних підходів і розуміється як: комплекс властивостей і якостей особистості вчителя, що забезпечують ефективність його педагогічної діяльності на рефлексивній основі; система професійних компетентностей педагога; технологія педагогічної дії; найвищий рівень педагогічної діяльності тощо. Теорія педагогічної майстерності І. А. Зязюна сприяла започаткуванню нових напрямів наукових досліджень з означеної проблеми, зокрема: з історії розвитку педагогічної майстерності, реалізації ідей педагогічної майстерності у творчості

видатних педагогів України; розвитку професійних компетентностей та особистісних якостей педагогів. Досвід показує, що формування педагогічної майстерності неможливе без постійної уваги і врахування психології педагогічної діяльності, особистості самого педагога, тому що особистість педагога – це головний фактор у вихованні дітей, а педагогічна майстерність – це синтез особистих якостей педагога, відносно яких його знання, вміння, здібності та навички виступають інструментом професійної діяльності. Таким чином, головними елементами педагогічної майстерності вчителя є професіоналізм, компетентність, продуктивність, соціально спрямовані особистісні якості.

І. А. Зязюн зазначає: «Сутність майстерності – в особистості вчителя, в його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей. Майстерність – вияв найвищої форми активності особистості вчителя у професійній діяльності, активності, що ґрунтується на гуманізмі і розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання і виховання».

Для вчителя важливим аспектом завжди залишається неперервність освіти. Філософсько-педагогічна ідея неперервності освіти уособлює декілька змістових цілеспрямовань. Це передусім усвідомлення освіти як процесу, що охоплює все життя людини, невинне цілеспрямоване засвоєння людиною соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок існуючої освітньої системи, дотримання означеного принципу організації освіти, освіти політики, що спрямована на створення умов для навчання людини протягом усього життя, забезпечення взаємозв'язку і наступності різних ланок освіти.

Підґрунтям професійної майстерності постає професійна компетентність – інтегральне, динамічне поєднання знань, розуміння, вмінь, цінностей, здібностей, ставлень у відповідному контексті та сукупність якостей. Компетентність також розглядається як загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, які людина набуває у процесі навчання, на вмінні

застосовувати знання у практичній діяльності. Серед основних компетентностей виділяють уміння навчатися впродовж життя. Професійно-педагогічна компетентність – складна структура, до елементів якої відноситься низка інших компетентностей сучасного вчителя: компетентність у галузі теорії і методики виховного процесу, компетентність у галузі фахових предметів, соціально-психологічну компетентність, диференціально-психологічну тощо.

Зазначимо, що ключовим елементом педагогічної майстерності є педагогічна техніка як форма організації поведінки вчителя. Знання, спрямованість і здібність без умінь, без володіння способами дій не є гарантією високих результатів. Педагогічна техніка – це не тільки вміння використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, це прийоми володіння собою та прийоми впливу на інших. За І. А. Зязюном, майстерність виявляється не тільки в успішному розв'язанні різноманітних педагогічних завдань, високому рівні організованого навчально-виховного процесу, а й у тих якостях особистості вчителя, що породжують цю діяльність і забезпечують її успішність. Ці якості треба шукати не лише в уміннях, а й у тому сплаві властивостей особистості, її позиції, які й дають педагогові змогу діяти продуктивно і творчо.

На наше переконання, основними умовами для оволодіння фаху вчителя є глибоке усвідомлення соціальної ролі педагогічної професії, розвинуте почуття обов'язку, емоційна чуйність, прагнення до самоаналізу й адекватної самооцінки. Школа українська буде успішна, якщо в неї прийде успішний учитель, – зазначав видатний педагог І. А. Зязюн, – він – успішний учитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає.

Актуальною і значущою для сучасного вчителя є спадщина І. А. Зязюна, який досконало володів ідеями ефективної організації навчального процесу.

Поради, які давав педагог не втрачають актуальності і сьогодні. Використання його ідей у школі сприяє інтелектуальному розвитку дітей, вихованню їх національно-свідомими громадянами. Молода генерація українських учених-педагогів спирається на ідеї своїх попередників, зокрема на наукову школу педагогічної майстерності академіка І. А. Зязюна, що високо поцінована не лише в Україні, а й за її межами.

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

К МЕТОДИКЕ ВЫВОДА ГРАНИЧНЫХ УСЛОВИЙ ДЛЯ СОСТАВЛЯЮЩИХ ЭЛЕКТРОМАГНИТНОГО ПОЛЯ В КУРСАХ ЭЛЕКТРОСТАТИКИ И МАГНИТОСТАТИКИ

Серый Алексей Игоревич

к.ф.-м.н., доцент, доцент кафедры общей и теоретической физики физико-математического факультета Учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина»

Серая Зоя Николаевна

к.ф.-м.н., доцент, доцент кафедры алгебры, геометрии и математического моделирования физико-математического факультета Учреждения образования «Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина»

При подготовке будущих школьных учителей физики в процессе преподавания раздела «Электродинамика» в вузовском курсе теоретической физики целесообразно, в частности, уделять внимание вопросам, связанным: а) со сходством методов получения отдельных соотношений в разных главах электродинамики; б) с использованием сравнительных таблиц как в процессе вывода отдельных соотношений, так и при сравнительном анализе методов вывода разных по своему внутреннему содержанию соотношений.

В качестве примеров рассмотрим выводы граничных условий для нормальной и тангенциальной составляющих векторов напряженности электрического поля $\vec{E}$ и индукции магнитного поля $\vec{B}$. Общие замечания указаны в таблице 1.

Таблиця 1 – Общие замечания относительно вывода граничных условий

Граничные условия для вектора		напряженности электростатического поля $\vec{E}$	индукции магнитного поля $\vec{B}$
При выводе граничных условий для	нормальной составляющей	вычисляется поток вектора через замкнутую поверхность, которую пересекает исследуемая поверхность	
	тангенциальной составляющей	вычисляется циркуляция вектора по замкнутому контуру, который пересекает исследуемую поверхность	
	при этом	$\vec{X} = \vec{E}$ в таблицах 3–6	$\vec{X} = \vec{B}$ в таблицах 3–6
Поверхность S на рис. 1 и 2		заряжена, поверхностная плотность заряда σ	проводящая, по ней течет ток с поверхностной плотностью i

Замечания о поверхности S_0 систематизированы в таблице 2.

Таблиця 2 – Замечания о поверхности S_0 , используемой при выводе граничных условий обоих типов

Вывод граничных условий для	нормальной составляющей векторов $\vec{B}$ и $\vec{E}$	тангенциальной составляющей векторов $\vec{B}$ и $\vec{E}$
1. Смысл поверхности S_0	сечение поверхности S вспомогательной призмой на рис. 1	вспомогательная, ограниченная контуром L на рис. 2
2.1. В случае вектора $\vec{E}$ берется малой для того, чтобы в ее пределах можно было считать, что	1) $\sigma = const$; 2) $\vec{E} = \overrightarrow{const}$ с каждой стороны поверхности S	$\vec{E} = \overrightarrow{const}$ с каждой стороны поверхности S
2.2. В случае вектора $\vec{B}$ берется малой для того, чтобы в ее пределах можно было считать, что	$\vec{B} = \overrightarrow{const}$ с каждой стороны поверхности S	1) $\vec{i} = \overrightarrow{const}$; 2) $\vec{B} = \overrightarrow{const}$ с каждой стороны поверхности S

Результаты сравнительного анализа методов вывода граничных условий для нормальных составляющих векторов $\vec{E}$ и $\vec{B}$ отражены в таблицах 3 и 4, причем рис. 1, используемый в процессе вывода соответствующих соотношений, выглядит одинаково для обоих векторов [1].

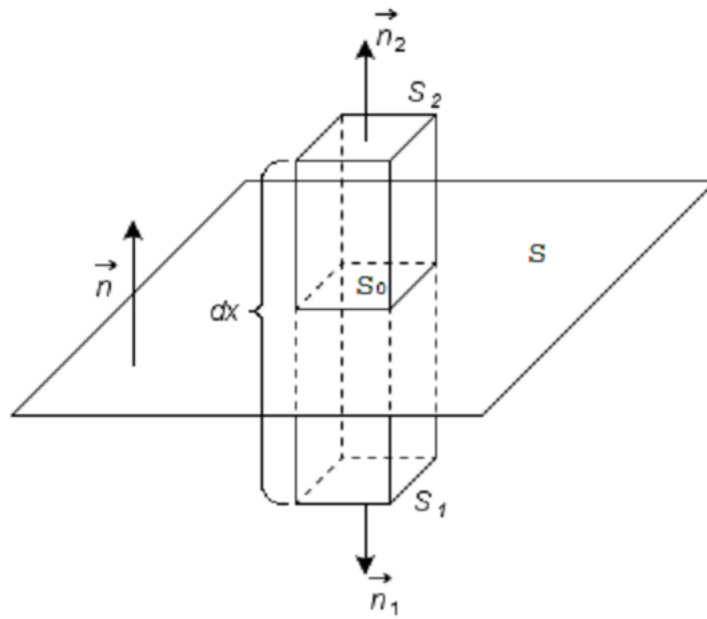

Рис. 1. Вспомогательный рисунок для вывода граничных условий для нормальных составляющих векторов $\vec{E}$ и $\vec{B}$

Таблиця 3 – Сравнительная характеристика методов вывода граничных условий для нормальных составляющих векторов $\vec{E}$ и $\vec{B}$

Вывод граничного условия для нормальной составляющей вектора	напряженности электростатического поля $\vec{E}$	индукции магнитного поля $\vec{B}$
1. Как расписывается поток $\oint_{S'} (\vec{X} \cdot \vec{n}') dS'$ через замкнутую поверхность $S' = S_1 + S_2 + S_3$ (см. рис. 1)	как сумма $N_1 + N_2 + N_3$ (смысл слагаемых см. в таблице 4) с переходом к пределу, указанному в таблице 4	
2.1. К чему приравнивается поток	к $4\pi q$, где q – заряд на площадке S_0	к $\iiint_V \text{div} \vec{B} dV$, где V – объем, охватываемый поверхностью S
2.2. На основе теоремы	Гаусса (электростатической)	Остроградского–Гаусса (из векторного анализа)
3. Дальнейшие преобразования п. 2.1.	$q = \sigma S_0$	$\iiint_V \text{div} \vec{B} dV = 0$, так как $\text{div} \vec{B} = 0$ (критерий соленоидальности)
4.1. Окончательный результат	$E_{2n} - E_{1n} = 4\pi\sigma$	$B_{2n} - B_{1n} = 0$
4.2. Он получается после сокращения	обеих частей равенств, полученных на этапе 3, на S_0	
5. Можно ли применять доказательство от противного	затруднительно, так как первоначальное предположение $E_{2n} = E_{1n}$ приведет лишь к противоречию с теоремой Остроградского–Гаусса, но не позволит определить конкретное значение разности $E_{2n} - E_{1n}$	да, первоначально предполагая, что $B_{2n} \neq B_{1n}$, после чего повторяя этапы 1–2.2 и приходя к противоречию с этапом 3

Таблиця 4 – Части потока через поверхность S'

Часть потока	N_1	N_2	N_3
1. Общее выражение	$\vec{X}_1 \cdot \vec{n}' S_1$	$\vec{X}_2 \cdot \vec{n}' S_2$	нет смысла расписы вать в силу п. 4
2. Связь $\vec{n}'$ с нормальми к отдельным частям поверхности S' и с нормалью $\vec{n}$ к поверхности S на рис. 1	$\vec{n}' = \vec{n}_1 = -\vec{n}$	$\vec{n}' = \vec{n}_2 = \vec{n}$	
3. Перепишем п. 1 с учетом п. 2	$-\vec{X}_1 \cdot \vec{n} S_1 = -X_{1n} S_1$	$\vec{X}_2 \cdot \vec{n} S_2 = X_{2n} S_2$	
4. При $dx \rightarrow 0$	$\rightarrow -X_{1n} S_0$	$\rightarrow X_{2n} S_0$	$\rightarrow 0$

Результаты сравнительного анализа методов вывода граничных условий для тангенциальных составляющих векторов $\vec{E}$ и $\vec{B}$ отражены в таблицах 5 и 7, причем рис. 2, используемый в процессе вывода соответствующих соотношений, выглядит практически одинаково для обоих векторов [1] с той разницей, что при выводе граничных условий для тангенциальной составляющей вектора $\vec{E}$ вспомогательный вектор $\vec{N}$ не требуется.

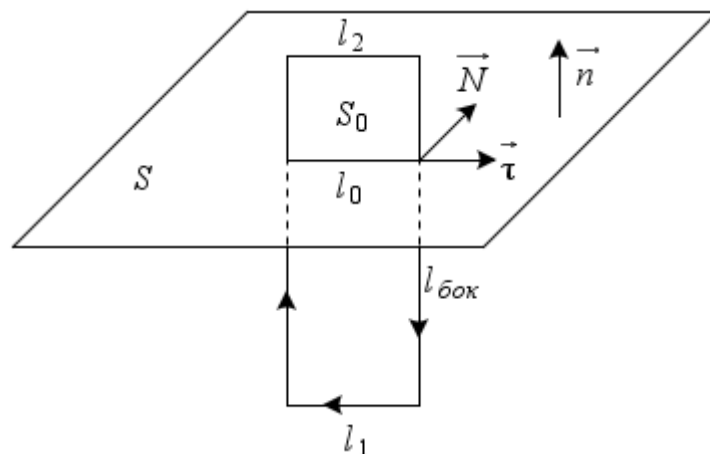

Рис. 2. Вспомогательный рисунок для вывода граничных условий для тангенциальных составляющих векторов $\vec{E}$ и $\vec{B}$

Таблиця 5 – Части циркуляції по контуру L

Часть циркуляції	C_1	C_2	C_3
1. Общее выражение	$\int_{l_1} \vec{X}_1 \cdot d\vec{l}_1$	$\int_{l_2} \vec{X}_2 \cdot d\vec{l}_2$	нет смысла
2. При малых l_0 и S_0 на рис. 2	$\vec{X}_1 \cdot \vec{l}_1 = -\vec{X}_1 \cdot \vec{\tau}l_1 =$ $= -X_{1\tau}l_1$	$\vec{X}_2 \cdot \vec{l}_2 = \vec{X}_2 \cdot \vec{\tau}l_2 =$ $= X_{2\tau}l_2$	расписыв ать в силу п. 3
3. При $l_{бок} \rightarrow 0$	$\rightarrow -X_{1\tau}l_0$	$\rightarrow X_{2\tau}l_0$	$\rightarrow 0$

Кроме того, информация о взаимных направлениях всех векторов и поверхностей, используемых на рис. 2, систематизирована в таблице 6.

Таблиця 6 – Взаимные направления векторов и поверхностей,
используемых на рис. 2

	S_0	$\vec{n}$	$\vec{\tau}$	$\vec{N}$
S	$\perp$	$\perp$	$\parallel$	$\parallel$
S_0		$\parallel$	$\parallel$	$\perp$
$\vec{n}$			$\perp$	$\perp$
$\vec{\tau}$				$\perp$

Таблиця 7 – Сравнительная характеристика методов вывода граничных условий для тангенциальных составляющих векторов $\vec{E}$ и $\vec{B}$

Вывод граничного условия для тангенциальной составляющей вектора	напряженности электростатического поля $\vec{E}$	индукции магнитного поля $\vec{B}$
1. Как расписывается циркуляция $\oint_L \vec{X} \cdot d\vec{l}$ по замкнутому контуру $L = l_1 + l_2 + l_3$ (см. рис. 2)	как сумма $C_1 + C_2 + C_3$ (смысл слагаемых см. в таблице 5) с переходом к пределу, указанному в таблице 5	
2.1. К чему приравнивается циркуляция	к нулю	к $\frac{4\pi}{c}I$, где I – сила тока, линии которого пересекают поверхность, ограниченную контуром L
2.2. На основе	потенциального характера электростатического поля	закона полного тока
3. Дальнейшие преобразования п. 2.1.	не требуются	$I = \int_{l_0} \vec{i} \cdot \vec{N} dl \rightarrow i_N l_0$ при $l_0 \rightarrow 0$
4.1. Окончательный результат	$E_{2r} - E_{1r} = 0$	$B_{2r} - B_{1r} = \frac{4\pi}{c}i_N$
4.2. Он получается после сокращения	обеих частей равенств, полученных на этапе 3, на l_0	
5. Можно ли применять доказательство от противного	да, первоначально предполагая, что $E_{2r} \neq E_{1r}$, после чего повторяя этап 1 и приходя к противоречию с этапами 2.1 и 2.2	затруднительно, так как первоначальное предположение $B_{2r} = B_{1r}$ приведет лишь к противоречию с законом полного тока, но не позволит определить конкретное значение разности $B_{2r} - B_{1r}$

Таким образом, табличная форма сравнительного анализа в процессе преподавания электродинамики в вузах заслуживает того, чтобы стать еще одним равноправным (по сравнению с традиционными) подходом к изложению материала (в первую очередь при его обобщении и закреплении). Степень эффективности такого подхода каждый преподаватель может оценивать по

своему усмотрению. Также больше внимания можно уделять вопросу о выборе метода доказательства – прямого или от противного.

Список использованных источников

1. Серый, А.И. Теоретическая физика (Электродинамика) / А.И. Серый [Электронный ресурс]. – Электрон. текстовые, граф. дан. (3 Мб). – Брест : БрГУ имени А.С. Пушкина, 2017. – 1 электронн. опт. диск (CD-ROM). – Систем. требования: ПК Pentium I или выше; 32 Мб ОЗУ; Windows XP; SVGA 65536 и более цв. ; 1024x768 ; 4x CD-ROM дисковод ; мышь.

СТРАТЕГІЇ ВИКОРИСТАННЯ «WARM UP ACTIVITIES» ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Станіславова Ольга Вадимівна

магістрантка ННІ іноземної філології

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Лісова Юлія Олександрівна

к.ф.н., доцент кафедри міжкультурної комунікації та прикладної лінгвістики

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7186-8013>

Упродовж останніх років вивчення мови було зосереджено на процесі навчання, а не на формі викладання мови. Акцент повинен робитися не тільки на мовну компетенцію учнів, але і на розвиток їх комунікативних здібностей. Маючи на меті розвиток комунікативних навичок учнів, учитель повинен створити сценарій, щоб навчити мову в живій, активній і цікавій формі. Багато викладачів англійської мови вивчають і застосовують інноваційні методи в класі. Вони впроваджують в урок діалоги, відкриті сценарії та рольові ігри. Warm up activity є важливим елементом в розвитку комунікативних здібностей учнів. Застосування warm up activity дають можливість учням взаємодіяти один із одним, використовуючи ефективні соціальні навички.

Актуальність нашої роботи зумовлена декількома факторами.

По-перше, підтримка інтересу в учнів середніх класів аж ніяк не легке завдання. Щоб зацікавити учнів, необхідно використовувати такі методи і засоби навчання, які зроблять процес навчання більш легким, а дітей більш сприйнятливими. У цьому педагогам допомагають ігрові технології, зокрема рольові ігри.

По-друге, однією з головних проблем є навчання усного мовлення. У вивченні мови мало мати тільки теоретичні навички, необхідно закріплювати їх на практиці, вміти використовувати в реальному житті. Warm up activity допомагають учням сформувати навички говоріння.

По-третє, ні для кого не секрет, що багато учнів страждають від мовного бар'єру. Це серйозна проблема, яку можна усунути шляхом занурення в культуру країни, мова якої вивчається, використовуючи warm up activities. В ході warm up activities учні відчувають невимушеність ситуації, забувають про страх зробити помилку і починають робити кроки назустріч вчителю.

Для підвищення ефективності використання «warm up activities» та стимуляції учнів до подальшої роботи, викладач має дотримуватися певних стратегій. Проаналізувавши роботи відомих педагогів З. Дорніє, Е. Вінтерс та М. Л. Карденас пропонуємо такі стратегії:

- **Розрив шаблону «стандартного уроку»** (Breaking the monotony of learning): британський лінгвіст З. Дорніє підкреслює важливість «мотиваційного потоку» [2]. За допомогою цієї стратегії учні керуються внутрішньою мотивацією (на відміну від «стандартного уроку», під час якого всі учні мають виконувати завдання у відведений на них час, ні хвилиною раніше, ні хвилиною пізніше), виконуючи завдання заради власне його виконання, а не заради зовнішньої нагороди у вигляді визнання вчителем, або високої оцінки. У стані потоку учні часто працюють у своєму оптимальному режимі і повністю поглинені тим, що роблять.

- **Робимо завдання цікавішими:** як показує практика, люди здатні докладати зусиль, якщо вони зацікавлені у виконанні завдань. Формування цієї зацікавленості передбачає певний набір складових. Більшість з них можуть бути адаптованими, таким чином, завдання стають складними для учнів, оскільки мають цікавий зміст; новизну, інтригу, певні екзотичні, фантастичні та особистісно орієнтовані елементи; вони стимулюють учнів конкурувати між собою.

• **Збільшення залученості учів:** також важливо зробити учнів активними учасниками, і пропонувати обрати завдання, які вимагають психічного чи фізичного залучення кожного учасника, та створити конкретні правила й персоналізовані завдання для всіх.

Рис. 1 показує деякі принципи, які вчитель повинен враховувати, готуючи warm up activities.

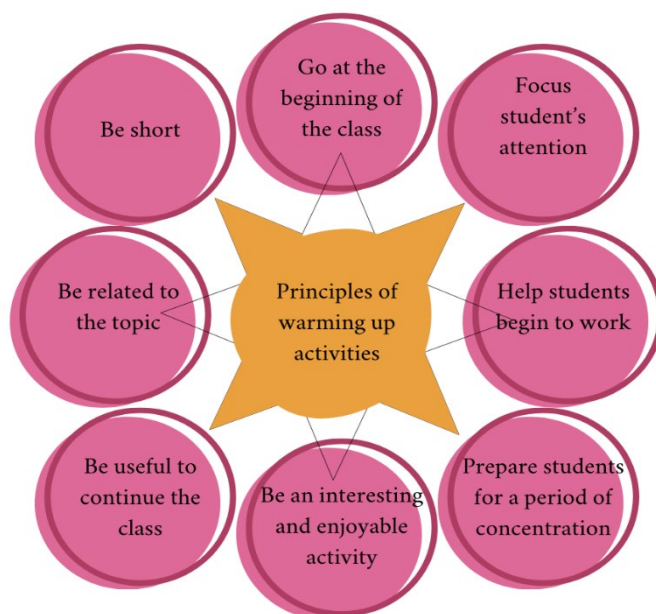

Рис. 1. Аспекти, які слід враховувати під час розминки.

Принципи, що містяться на цій схемі, дають нам зрозуміти, що розминка – це не лише процес початку заняття, але інструмент, який допомагає нам повернути увагу учнів. Якщо ви почнете із захопливого та цікавого завдання, ви можете бути впевнені, що за допомогою warm up activities можна з легкістю приступити до інших запланованих завдань уроку. Ця розминка також повинна бути короткотривалою, оскільки вона є своєрідною підготовкою до інших етапів занять. Ось чому вона повинна бути пов'язана з темою та зосереджена на комунікативних аспектах, що може включати діяльність, у ході якої тренуються різні компетентності.

Крім того, необхідно підготувати warm up activities з урахуванням стилів навчання учнів. За словами М. Карденас [1, с. 19], учні найкраще навчаються, коли можуть використовувати набутті знання в звичній їм манері. Вони найкраще навчаються на практиці, а не просто на теорії [1, с. 18]. Окрім того Е. Вінтерс припускає, що включення елементу «гри» додає більшої ваги питанню застосування стилів навчання [3, с. 10]. Вивчення англійської мови, як і будь-якої іноземної, дуже залежить від позитивного ставлення учнів до організації класного навчання.

Отже, навчання має бути заохочувальним і приємним через розрив шаблону «стандартного уроку», та посилення факторів, які роблять завдання цікавішими й сприяють залученості учнів. Використання прийомів розминки передбачає такі функції, які описані вище, щоб привернути увагу учнів, зацікавити їх у тому, що відбувається, зосередити увагу на мовних явищах та підвищити очікування учнів шляхом свідомої організації умов навчання таким чином, що вони викликають в учня більш позитивний або оптимістичний настрій.

Список використаних джерел

1. Cárdenas M. L. Responding to children's learning styles. *How*, 2001. 8. P. 17–22.
2. Dornyei Z. *Motivational strategies in the English classroom*. Cambridge: Cambridge University Press. 2001.
3. Winters E. The New Technologies and Communication. *Performance and Instruction*. 1994. 33. P. 9–12.

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ВНУТРІШНЬОЇ МЕДИЦИНИ У ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Бурмак Юрій Григорович

доктор медичних наук, професор,
професор кафедри внутрішньої медицини №3,
Національний медичний університет імені О.О.Богомольця

Петров Євген Євгенович

кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри пропедевтики внутрішньої медицини з доглядом за хворими,
загальної практики (сімейної медицини),
Полтавський державний медичний університет

Треумова Світлана Іванівна

доктор медичних наук, доцент,
доцент кафедри пропедевтики внутрішньої медицини з доглядом за хворими,
загальної практики (сімейної медицини),
Полтавський державний медичний університет

Іваницька Тетяна Анатоліївна

асистент кафедри пропедевтики внутрішньої медицини з доглядом за хворими,
загальної практики (сімейної медицини),
Полтавський державний медичний університет

Актуальним завданням навчальних медичних закладів України є забезпечення якісної освіти у підготовці кваліфікованих спеціалістів медичного профілю, що обумовлено, в тому числі, входженням до єдиного Європейського та світового освітнього простору [2], а це, в свою чергу, вимагає викладання медичних дисциплін у форматі узгодженості процесів, що мають місце у Європі [4, 6]. Необхідність забезпечення професіональних дій з охорони здоров'я людини диктує специфіку освітнього процесу, яка характеризується цілеспрямованістю в плані отримання повноцінних знань, при цьому кінцевий успіх у досягненні поставленої мети можливий тільки в умовах послідовної реалізації ланцюгів педагогічної тріади «знання – вміння - навички». Без сумніву можливо констатувати, що за багаторічну працю кафедрами накопичено достатньо досвіду в питаннях підготовки іноземних студентів [1], використовуються новітні технології навчального процесу, розробляються і впроваджуються методичні посилання для викладачів на українській та/або російській і англійській мовах (як на мовах-посередниках), що, безумовно, має позитивний вплив і сприяє ефективності реалізації освітнього процесу. Поряд із тим, існують певні труднощі і особливості отримання іноземними студентами професійних знань з медичного профілю, доволі актуальною є проблема методичних особливостей викладання медичних дисциплін у контексті євроінтеграції освітніх послуг [5]. Важливість цієї проблематики, яка свого часу визначалась початком впровадження Болонського процесу, залученням іноземного досвіду викладання, комп'ютеризацією навчального процесу і використанням новітніх навчальних методів [3], визначається актуальністю сьогодення, а саме – реформуванням системи освіти та майбутніми реформами у системі охорони здоров'я.

З урахуванням викладеного вище завданням роботи стало виявлення і аналіз основних проблем, що виникають під час проведення занять з внутрішньої медицини з іноземними студентами. Матеріалом для аналізу був практичний досвід роботи зі студентами медичного факультету підготовки

іноземних громадян, наукова та навчально-методична література; в якості методів дослідження використовували аналітичний, системно-структурний та логічний.

Підготовка висококваліфікованих медичних кадрів є основною метою педагогічного процесу у навчальному закладі вищої медичної освіти, при цьому інтеграція навчального процесу здійснюється однією логічною дедуктивною системою, яка є результатом об'єднання всіх компонентів в єдине ціле. Необхідно підкреслити, що підготовка іноземних громадян, як спеціалістів з вищою медичною освітою, є доволі складним завданням, при цьому у процесі навчання як студенти, так і викладачі стикаються з великою кількістю проблем як суб'єктивного (мотивація, зацікавленість іноземних громадян в отриманні освіти та ін.), так і об'єктивного характеру. За час викладання внутрішньої медицини іноземним студентам професорсько-викладацьким складом у відповідності з вимогами існуючої навчальної програми накопичено методичне забезпечення у вигляді презентації лекцій, демонстраційних навчальних фільмів, матеріалів для підготовки до практичних занять, наборів тестових завдань, ситуаційних задач (з демонстраційним та ілюстративним матеріалом), алгоритмів практичних навичок, методичних розробок для студентів і викладачів. Велика увага приділяється самостійній роботі студентів, як невід'ємній складовій навчального процесу, яка передбачає використання комп'ютерних технологій та інтернет-ресурсів у зручній для них час, що є оптимальним з точки зору впливу на повсякденний ритм життєдіяльності. Тестовий контроль рівня знань студентів здійснюється не тільки по закінченню навчальних модулів з внутрішньої медицини та/або вивчення окремих розділів дисципліни, але й на кожному практичному занятті, при цьому запитання підсумкового тестового контролю частково включені як до матеріалу лекцій, так і теоретичного курсу. Необхідно підкреслити, що з метою оцінки знань для студентів-іноземців створено і використовується банк багатовибіркових

тестових завдань, кожен з котрих складається з умови та варіантів відповідей, що відповідають одній предметній відповіді.

Важлива частина навчального процесу – оволодіння практичними навичками, при цьому на початку її вивчення теоретично обґрунтовується і пояснюється методика, демонструється алгоритм її виконання і тільки після цього, під контролем викладача, її виконує самостійно виконує кожен із студентів. Необхідно зазначити, що на шляхах засвоєння практичних навичок великого значення набуває робота із хворим у палаті, де студенти мають можливість безпосереднього спілкування із хворими, при цьому найкраща можливість використання засвоєного теоретичного матеріалу та відпрацьованих практичних навичок, на наш погляд, відбувається під час написання академічної історії хвороби, що передбачає розвиток клінічного мислення. Наприкінці кожного модуля студенти-іноземці мають модульний контроль знань, котрий складається з тестового контролю, теоретичного питання, а також вирішення практично орієнтованих задач і виконання практичних навичок.

Одним з важливих питань у підготовці іноземних студентів є питання відпрацювання пропущених занять: відпрацювання за тематикою пропущеного заняття відбуваються централізовано у комп'ютерному центрі під пильним оком чергового викладача, при цьому використовується тестова система контролю знань; оновлення тестів відбувається щомісяця за регламентованою кількістю (по кожній темі). Безумовно, порівняно з традиційною така система відробок має певні переваги, проте основним її недоліком, на нашу думку, є відсутність практично-орієнтованої частини і неможливість набуття практичних навичок. Має сенс підкреслити ще деякі негативні аспекти у підготовці іноземних студентів, що потребує певних зусиль для їх вирішення.

Перш за все питанням, котре потребує постійної уваги та має суттєве значення для інтенсифікації і удосконалення навчального процесу, є питання лінгвістичної підготовки. Це однаково стосується як студентів, що навчаються

як на українській і/або російській та англійській мовах, так і викладача, що здійснює освітній процес на англійській мові. Саме труднощі, що виникають при вивченні матеріалу основної та додаткової навчальної літератури, недостатнє розуміння термінології й понять, складність перекладу окремих слів, висловлень і сприйняття, загалом, нової інформації під час аудиторних занять – все це уповільнює темпи навчання та негативно впливає на якість освітнього процесу. Окремо треба підкреслити складність спілкування студентів-іноземців з хворими під час практичної роботи, що, певною мірою, заважає засвоєнню практичних навичок. Як один з можливих варіантів вирішення цього питання є видання методичної літератури – достатньо ілюстрованої, з чіткими, нескладними схемами, поясненнями та алгоритмами, які є простими у сприйнятті і осмисленні при роботі над темою, що вивчається. Актуальним також залишається питання самостійної роботи студентів по вдосконаленню української (російської) та професійної англійської мови, а останнє в повній мірі стосується і роботи викладача. Одним з важливих питань, що створює проблеми у сприйнятті матеріалу і чинить негативний вплив на якість навчання у цілому, є питання базової підготовки іноземних студентів. Підкреслимо, що нерівнозначність якості середньої освіти у представників різних країн формує труднощі як студенту-іноземцю, так і викладачу – це питання є складним, а на даний шляхами його вирішення може бути тільки посилення індивідуальної підготовки студента під час самостійної роботи (не виключається можливість участі викладача-консультанта з профільного предмету).

Таким чином, умовах існуючої освітньої системи навчальний процес у іноземних студентів має певні особливості. Поряд із позитивними надбаннями теоретичної та практичної підготовки іноземних студентів мають місце недостатньо вирішені питання, серед яких чітко простежуються наявність лінгвістичного бар'єру та нерівнозначний рівень базової освіти. Одним з можливих напрямків у вирішенні існуючих питань є уніфікація навчально-

методичного матеріалу для іноземних студентів, залучення новітніх освітніх технологій та посилення самостійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Евдокимова О.В. Особенности обучения иностранных студентов на кафедре нормальной физиологии УО «Витебский государственный ордена Дружбы народов медицинский университет»/ О.В.Евдокимова// Журнал Гродненского государственного медицинского университета.- 2018.- Том 16 (1).- С. 111-114.
2. Ляховський В. Вища медична освіта України і Болонський процес / В.Ляховський, М.Кравців, М.Кравців// Молодь і ринок.- 2012.- №4 (87).- С. 20-24.
3. Михайловська Н.С. Шляхи удосконалення організації навчального процесу з дисципліни «Пропедевтика внутрішньої медицини» за кредитно-модульною системою для студентів, які навчаються за спеціальністю «стоматологія» /Н.С.Михайловська, М.О.Шальміна, С.А.Моргунцова, Г.В.Грицай// Буковинський медичний вісник.- 2014.- Т.18, №4.- С. 260-262.
4. Нечитайло Ю.М. Досвід викладання іноземним студентам на кафедрі пропедевтики дитячих хвороб / Ю.М.Нечитайло, О.Г.Буряк, Д.Ю.Нечитайло // Медична освіта.- 2012.- №4.- С.108-110.
5. Панькевич А.І. Проблеми та перспективи навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України / А.І.Панькевич, І.А.Колесник, А.М.Гоголь // Світ медицини та біології.- 2013.- №2.- С 130-132.
6. Шляхи реформування системи вищої медичної освіти в Україні в сучасних умовах/ О.З. Лінчевський [та ін.] //Матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої 60-річчю ТДМУ (ТДМУ, Тернопіль, Україна, 18-19 травня 2017).- Тернопіль, ТДМУ, «Укрмедкнига», 2017, Том 1.- С.3-5.

ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З БОТАНІКИ В ДИСТАНЦІЙНОМУ РЕЖИМІ

Лісовець Олена Івановна

к.б.н, доцент, доцент кафедри геоботаніки, ґрунтознавства та екології

біолого-екологічного факультету

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2503-3648>

Невід’ємною складовою навчального процесу вищої школи є практичне застосування отриманих теоретичних знань. Відповідно до освітньої програми «Біологія» за спеціальністю 091 Біологія метою навчальної практики з ботаніки є закріплення, поглиблення та удосконалення знань, отриманих під час семестрового вивчення ботаніки, а також оволодіння базовими навичками та вміннями польових досліджень.

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач після проходження навчальної практики з ботаніки: здатність до проведення дослідження різних рівнів організації живих організмів, біологічних явищ і процесів; здатність здійснювати збір, реєстрацію і аналіз даних за допомогою відповідних методів, прийомів і засобів у польових і лабораторних умовах і звітувати про результати.

Навчальна практика з ботаніки проводиться у літній період після завершення заліково-екзаменаційної сесії після першого курсу (розділ «Систематика нижчих рослин») та після другого курсу навчання (розділ «Систематика вищих рослин»).

Практика є наступним після лабораторних занять етапом, що забезпечує перехід від теоретичного навчання до професійної діяльності студентів.

Навчальна практика з ботаніки передбачає оволодіння студентами системи умінь та навичок з дисципліни «Ботаніка».

Завданнями навчальної практики з ботаніки є:

- формування у студентів практичних навичок та вмінь по збиранню колекцій, фіксуванню та первинній обробці проб об'єктів рослинних організмів;
- вивчення у природних умовах різноманіття основних таксонів місцевої флори;
- вивчення біоморфології та систематики найбільш характерних представників місцевої флори;
- з'ясування екологічних особливостей та біологічних взаємозв'язків в основних рослинних спільнотах;
- практичне засвоєння прийомів біогеоценотичного опису та картування;
- виконання самостійних навчально-дослідницьких робіт (СНДР) зі спостереження за рослинними об'єктами в конкретних умовах існування.

Основними формами проведення практики є:

- проведення тематичних екскурсій;
- самостійні групові практичні заняття з первинної обробки зібраних колекцій та проб об'єктів рослинного світу;
- самостійні індивідуальні спостереження за рослинними об'єктами в конкретних умовах мешкання (СНДР).

Проводять практику зазвичай в навчальних і навчально-наукових лабораторіях університету, а також на прилеглих до університету територіях, у Ботанічному саду ДНУ, навчально-науковому комплексі «Акваріум», науково-навчальному центрі «Присамарський біосферний біогеоценологічний стаціонар імені О. Л. Бельгарда» ДНУ (с. Андріївка Новомосковського району Дніпропетровської області), тобто в польових і лабораторних умовах.

За відомих обставин 12 березня всі заклади освіти України припинили роботу у звичному режимі і перейшли на карантин (Постанова КМУ «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11.03.2020 № 211). 16 березня Міністерство освіти і науки України (далі – МОН) доручило керівникам закладів освіти організувати освітній процес із використанням технологій дистанційного навчання, що не передбачає відвідування закладів освіти її здобувачами (наказ МОН «Про організаційні заходи для запобігання поширення коронавірусу COVID-19» від 16.03.2020 № 406) [1]. Таким чином перед викладачами постали нові задачі щодо підготовки фахівців, зокрема і проведення навчальних практик у дистанційному режимі.

Робочу програму практик було адаптовано до дистанційного навчання, ці особливості відображено в таблицях 1 і 2 (в останньому рядку наведено зазначено робочий час практикантів).

Таблиця 1. Адаптація проходження практики до умов дистанційного навчання

Назва теми	Робота, яку виконують практиканти згідно програми практики	Робота, яку виконують практиканти в умовах дистанційного навчання	К-сть годин
Тема 1. Техніка безпеки під час проведення практики. Вступна екскурсія	Інструктаж з техніки безпеки під час проведення практики. Вступна екскурсія. Ознайомлення з фізико-географічними умовами району практики в зв'язку з поняттями "флора", "рослинність", "фітоценоз", "біогеоценоз", "біосфера"	Через он-лайн консультації з керівником практики отримання інструктажу з техніки безпеки під час проходження практики. Ознайомлення з фізико-географічними умовами району практики в зв'язку з поняттями "флора", "рослинність", "фітоценоз", "біогеоценоз", "біосфера" за допомогою літературних джерел і он-лайн зв'язку з керівником практики	6
Тема 2. Степи як зональний тип рослинності	Екскурсія в степ. Вивчення степової рослинності як зонального типу рослинності. Ознайомлення з її просторовою та часовою структурою, життєвими формами степових рослин	1. Самостійна екскурсія до найближчого парку, скверу, степової ділянки, лісу або прибережно-водної території. 2. Самостійне ознайомлення ландшафтним біорізноманіттям, виділення основних типів	6

Тема 3. Байрачні ліси Дніпро- петровщини	Експерсія у байрак. Умови формування рослинності байраку. Особливості розподілення рослинності по схилам різних експозицій	рослинних угруповань – лісових насаджень, лучних або степових фітоценозів, ділянок бур'янової рослинності і т. ін.. 3. Вивчення з літературних матеріалів, наданих керівником	6
Тема 4. Флора і рослинність заплавних місцезростань	Експерсія в заплаву. Ознайомлення з рослинністю заплави, лісом як інтразональним типом рослинності в степовій зоні	практики в електронному вигляді - інформація про степове лісорозведення, особливості розподілення рослинності по схилам різних експозицій, структуру лісових і чагарникових фітоценозів,	6
Тема 5. Загальна характерис- тика лучних фітоценозів	Експерсія на заплавні луки. Поняття про луки. Компоненти лучних біогеоценозів, їх динаміка. Засоби меліорації луків. Систематичний склад флори луків. Гербаризація та визначення рослин	екологічне значення лісів; поняття про луки, компоненти лучних біогеоценозів, їх динаміку, засоби меліорації луків; 4. Через он-лайн консультації з керівником практики самостійне	6
Тема 6. Рослинність водоймищ та боліт	Експерсія до водойми. Екологічні умови водного середовища. Типи заростання водоймищ. Біологічні типи рослин водоймищ та боліт, шляхи їх раціонального використання. Вивчення видового і родинного складу флори водоймищ і боліт. Гербаризація та визначення рослин	опрацювання методики гербаризації рослин. Збір та виготовлення навчального гербарію рослин, що зростають на території проходження практики. 5. Через он-лайн консультації з керівником практики самостійну	6
Тема 7. Особливості псамофітної рослинності	Експерсія на арену, другу піщану терасу. Особливості піщаних ґрунтів, позитивні і негативні фактори, які впливають на склад і характер фітоценозів арени	роботу з Визначником – визначення зібраного рослинного гербарного матеріалу до роду і виду. Виготовлення гербарних етикеток.	6
Тема 8. Фітоценози засолених місцезростань	Експерсія на солонцево-солончаковий комплекс третьої тераси. Біологічні особливості галофітів і галофітоїдів	6. За допомогою опрацювання літературних та Інтернет-джерел складання опису біологічних особливостей, морфологічних ознак та практичного значення загербаризованих рослин	6
Тема 9. Агрофіто- ценози як напівпри- родні екосистеми	Агрофітоценози. Характеристика умов зростання рослин на оброблюваних ґрунтах. Характеристика і класифікація культивованих рослин і	Самостійне відвідування найближчих агрофітоценозів (поле, город, теплиця і т.ін.) і /або культур фітоценозів (культурний газон, декоративне насадження і т. ін.). Вивчення з літературних матеріалів, наданих	6

	бур'янистої рослинності. Гербаризація та визначення рослин	керівником практики в електронному вигляді - характеристика і класифікація культивованих рослин і бур'янистої рослинності, декоративних та рудеральних рослин. Гербаризація та визначення рослин через он-лайн консультації	
Тема 10. Рослинність в умовах промисло- вого міста	Культурфітоценози. Характеристика умов зростання рослин під промислово-антропогенним впливом. Характеристика і класифікація, гербаризація та визначення декоратив- них та рудеральних рослин.		6
Усього			60

Таблиця 2. Адаптація самостійної роботи здобувачів
освіти при проходженні практики в дистанційному режимі

Назва теми	Робота, яку виконують практиканти згідно з програмою практики	Робота, яку виконують практиканти в умовах дистанційного навчання	К-сть год
Тема 1. Визначення рослинних видів.	Визначення таксономічної приналежності вищих рослин за визначниками. Виготовлення етикеток гербарних зразків	Самостійне визначення рослин за допомогою Визначника (надається керівником практики в електронному вигляді)	10
Тема 2. Виготовлення наукового і навчального гербарію.	Опрацювання методики щодо правил збору рослин для наукового гербарію. Виготовлення гербарної колекції із зібраного під час екскурсій рослинного матеріалу	Щоденна самостійна робота по виготовленню навчального гербарію з використанням підручного приладдя – газетного паперу, пресу, фіксаторів	10
Тема 3. Характеристик а основних типів фітоценозів і найпоширеніш их представників флори Дніпропетров щини.	Самостійна робота з додатковими літературними джерелами щодо характеристики фізико- географічних умов району практики, особливостей формування рослинного покриву Дніпропетровщини. Пошук в літературних джерелах і мережі Інтернет біолого- екологічних характеристик найпоширеніших представників флори району практики	Керуючись он-лайн рекомендаціями керівника практики – самостійне опрацювання літературних джерел щодо характеристики фізико-географічних умов району практики, особливостей формування рослинного покриву Дніпропетровщини. Пошук в літературних джерелах і мережі Інтернет біолого- екологічних характеристик найпоширеніших представників флори району практики	10
Усього			30

В кінці практики студент подає звіт в електронному виді і фото-звіт про виготовлений гербарій. Захист результатів практики проводиться он-лайн через одну з програм конференцій (Zoom, Teams і т. ін.). Атестація студентів показала результативність проходження студентами практики у дистанційному режимі, успішність засвоєння ними знання розділів ботанічних дисциплін, що є підґрунтям подальшого успішного освоєння освітньої програми.

Список використаних джерел

1. Чи можна під час карантину брати студентів на практику
<https://www.kadrovik01.com.ua/news/4101-chi-mojna-pd-chas-karantinu-brati-studentv-na-praktiku>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ З ГАСТРОЕНТЕРОЛОГІЇ СТУДЕНТАМ-МЕДИКАМ

Мелашенко Сергій Григорович

доцент кафедри внутрішньої та сімейної медицини
Вінницького національного медичного університету
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0997-3768>

Чернова Інна В'ячеславівна

доцент кафедри внутрішньої та сімейної медицини
Вінницького національного медичного університету

Важливою складовою сучасної інтерактивної моделі навчання є організація системи зворотного зв'язку, в якій виділяють основні та додаткові заходи. Основний зворотний зв'язок передбачає оцінювання на вході та виході з системи переважно за допомогою анкетування [1,2]. В цьому контексті була поставлена мета підвищити якість знань студентів IV курсу спеціальностей «Медицина» (222) т «Педіатрія» (228) з дисципліни «Актуальні питання гастроентерології». Даний предмет в ОПП (освітньо-професійній програмі) віднесений до елективних курсів з заключною оцінкою у вигляді простого заліку, а не іспиту чи диференційованого заліку. Це помітно знижує мотивацію студентів щодо вивчення предмету і вимагає від викладачів додаткових зусиль в методології викладання.

В 2020-2021 навчальному році на початку і при закінченні курсу проводилось анонімне анкетування за допомогою пакету Microsoft Forms. В анкетах пропонувались запитання про особисту зацікавленість у даному елективному курсі, про найбільш актуальні теми занять, про труднощі у

засвоєні матеріалу, про якість методичних вказівок, про розподіл робочого часу семінарів, міждисциплінарну інтеграцію, об'єктивність оцінювання і т. ін. Збирались побажання студентів щодо покращення засвоєння знань та здобуття практичних навичок. Позитивний вплив цього виду зворотного зв'язку був оцінений за допомогою порівняння кінцевих результатів у двох потоків студентів – тих, хто навчався в осінньому та весняному семестрах. Викладання предмету у весняному семестрі було відкореговано на підставі аналізу анкет, які були зібрані у першого (осіннього) потоку. Це стосувалось: 1) розподілу робочого часу між видами навчання – тестовий контроль, ситуаційні задачі, демонстрація методів діагностики, фронтальне опитування, вирішення ситуаційних задач III рівня; 2) наповнення методичних вказівок для підготовки до занять та семінарів – перелік питань, текстова частина, професійні алгоритми, тексти задач; 3) корекція тестів з виключенням занадто складних та простих запитань; 4) ілюстративного матеріалу.

Застосування пакету Microsoft Forms продемонструвало зручність цього інструменту в проведенні анонімних опитувань. Середній час заповнення форми з 27 питань склав 15,5 хвилин.

Якість знань була оцінена за 200-бальною шкалою ECTS. Оцінювання в обох семестрах здійснювалась одним і тим же викладачем. У 194 студентів, які отримали залік восени, середній бал склав $172,87 \pm 1,49$ (стандартна похибка середньої арифметичної), а у 164 студентів, що навчалися за відкорегованою методикою (навесні) – $176,83 \pm 1,28$ ($p < 0,05$).

Достовірний позитивний вплив на якість знань зворотного зв'язку у вигляді початкового та заключного анонімного анкетування дозволяє рекомендувати цей методологічний прийом, незважаючи на його відомі недоліки – суб'єктивність, недоброчесність деякої кількості респондерів [3]. До додаткових позитивних моментів слід віднести: а) більш тісне знайомство зі студентами; б) орієнтація учнів на систематичну роботу; в) справедлива

фінальна оцінка роботи викладача з усім курсом за умови щорічного застосування подібних анкет.

Список використаних джерел

1. Божук Т., Малик Л. Роль зворотного зв'язку в навчальному процесі: досвід застосування методів «три конверти» та анкетування // Молодь і ринок- 2010 – Т.68-69, №7 – 8. – С.94-98.
2. Педагогіка вищої школи/ За ред. З. Н. Курлянд. – К: Знання, 2005. – 399 с.
3. Соціологія в аудиторії: мистецтво комунікації: Науково-методичний посібник для викладачів. – Х.: Видавничий центр Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2004.– 266 с.

COOPERATIVE LEARNING METHODS IN TEACHING PATHOLOGICAL PHYSIOLOGY TO FOREIGN STUDENTS: WORK IN PAIRS

Myronchenko Svitlana

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Physiology and Pathological Physiology,
National University of Pharmacy

The organization of educational activities of foreign students in the study of the academic discipline "Pathological Physiology" along with the basic didactic principles (scientific character, consistency and systematicity, accessibility, strength, etc.) is based on the principle of an individual approach to each student, which is ensured by the use of tasks of various levels in the classroom difficulties; the principle of visibility, the implementation of which contributes to the conscious and deep assimilation of the material, the development of attention, memory, creative abilities of students; the principle of training optimization, providing for obtaining the greatest result in the conditions of the lowest costs (energy, materials) and the principle of activity, based on attracting foreign students to active cognitive activity and searching for something new [1,2].

The implementation of each of these principles and the effectiveness of the assimilation of educational material by foreign students depends, first of all, on the correct organization of the educational environment, provides for the creation of comfortable conditions for active interaction not only in the student-teacher system, but also in the student-teacher-student system. While studying in such conditions, foreign students can learn to clearly and competently express their thoughts, solve complex professional and communication problems based on the analysis of situations and information in accordance with professional activities, participate in discussions, communicate with other participants in the interaction [1,3].

An important condition for improving the teaching methods of the academic discipline "Pathological Physiology" to foreign students is the introduction of interactive teaching methods. Taking into account the individual characteristics of foreign students and the possibilities of interactive teaching methods in practical and seminars, it is appropriate to use interactive technologies of cooperative learning, organizing work in pairs, fours or groups [4,5].

The importance of using cooperative learning technology in professional training is that, unlike traditional forms and methods of educational activities, cooperative learning helps to achieve not only cognitive, but also motivational and emotional goals, develops the ability to take responsibility for one's own learning, that is, the ability to independently organize the educational process [5,6].

Cooperative (group) learning activity is a form (model) of organizing student learning in small groups united by a common learning goal. With such an organization of training, the teacher guides the work of each student indirectly, through the tasks with which he directs the activities of the group. Cooperative learning opens up opportunities for students to cooperate with their peers, makes it possible to realize the natural desire of each person to communicate, contributes to the achievement of high results by individuals in the assimilation of knowledge and the formation of skills. Such a model can be easily and effectively combined with traditional forms and methods of teaching and can be applied at various stages of education. In group (cooperative) training, work in pairs can be attributed [4,7].

Pair work can be used to assimilate and consolidate educational material. This organization of work contributes to the development of communication skills, the ability to speak out, critical thinking, the ability to persuade and lead a discussion. Working in pairs allows students to think, exchange ideas with a partner, and only then voice their thoughts in front of the entire group [5,6].

At the first stage, the teacher must offer students a task, pose a question for a small discussion, analyze the situation, and perform a cognitive task. After explaining the questions or facts given in the situation, it is necessary to give students 1-2

minutes to think through possible answers or solutions individually. The second stage involves uniting students in pairs, determining which of them will speak first. After that, students should discuss the tasks among themselves. It is better to immediately determine the time for the statements of each in a pair and joint discussion. Such clear instruction helps to get used to the clear organization of work in pairs. Students must reach agreement (consensus) on an answer or solution. At the end of the discussion time, each couple presents the results of their joint work, exchanges ideas and arguments with the entire group. If necessary, this can be the beginning of a discussion or other cognitive activity [4-6].

The use of this type of interaction helps to ensure that students cannot evade the assignment. While working in pairs, you can quickly complete the exercises, which, under other time-consuming conditions. Among such tasks are the following: discuss a short text, assignments, written document; interview and determine the partner's attitude towards a given reading, lecture, video or other educational activity; do a critical analysis or editing of each other's written work; summarize the lesson or several lessons on the topic; develop together a question for the teacher; analyze a problem, exercise or experiment together, test each other; give answers to the teacher's questions; compare the recordings made in the classroom [5,6].

Cooperative learning engages students, encouraging more intense work than what they are accustomed to during a traditional lesson. Students become more active, put more effort, which means that learning becomes more focused and effective.

For the successful assimilation of pathological physiology by foreign students, it is necessary to actively practice pedagogical communication, which is a combination of means and methods that ensure the implementation of the goals and objectives of education and training of future pharmacists.

References

1. Кайдалова Л. Г. Професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у вищих навчальних закладах : монографія. Харків : НФаУ, 2010. 364 с.
2. Худяков А.Е. Особенности преподавания патофизиологии иностранным студентам в высшем медицинском учебном заведении // Экспериментальна та клінічна медицина. 2016. – № 2 (71). – С. 218-220.
3. Кайдалова Л. Г. Сучасні педагогічні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальній школах : зб. наук. пр. / гол. ред. : Т. І. Сущенко. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2011. Вип. 21. С. 305–311.
4. Ратовська С.В. Технології кооперативного навчання як засіб удосконалення підготовки майбутніх педагогів // Науковий вісник МДУ імені В.О. Сухомлинського. – С. 158-164.
5. Остапчук Д., Мирончук Н.М. Інтерактивні методи навчання у вищих навчальних закладах // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : збірник наукових праць / за заг. ред. д.п.н., проф. С. С. Вітвицької, к.п.н., доц. Н. М. Мирончук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 140-143.
6. Ефективна взаємодія викладача та студента як основа успішного вивчення патологічної фізіології іноземними студентами / М. Р. Герасимчук // Архів клінічної медицини. – 2015. – № 1. – С. 57-60.
7. Tashi Dendup M.Ed., Angkana Onthanee. Effectiveness of Cooperative Learning on English Communicative Ability of 4th Grade Students in Bhutan // International Journal of Instruction. – 2020. – Vol.13, No.1. – P. 255-266.

ЧЕТВЕРТА КРИЗА СТУДЕНТА

Млік Інеса Алаєддинівна,

студент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Україна

В педагогічній літературі з психології дуже багато уваги приділяється кризам студентського віку. Розглядається ефективна допомога в таких випадках, надаються рекомендації подолання важкого психологічного стану. Зазвичай виділяють три основні кризи:

1. Криза першого курсу (криза адаптації до умов навчання у вузі)
2. Криза третього курсу (криза середини навчання)
3. Криза п'ятого курсу (криза випускника).

Хочу не погодитися з такою класифікацією. Зараз освіта розбита на два ступені: бакалавр і магістр. Отже, криза випускника наступає раніше: на четвертому році навчання. І навчатися на магістратуру людина приходить свідомо. Все частіше студенти роблять «перерву» в навчанні для опанування навичками професії. Вони працюють, створюють родини, облаштовують побут, подорожують, купляють перше власне житло. А що далі? Існує думка, що до магістратури вступають самі амбітні та цілеспрямовані студенти. З кваліфікацією магістра легше влаштуватися на роботу і здійснити кар'єрний зліт на більш високу стартову позицію. По суті, головним аргументом є те, що магістратура дає переваги на ринку праці. Але з іншого боку, перспективна, добре оплачувана робота потребує високої кваліфікації. І вчорашній студент потребує якісного навчання. Часто учбові заклади «не готові» прийняти такого студента.

Психологічно не сприятливі особливості організації навчального процесу у вищій школі є тими чинниками, що провокують кризові ситуації у «зрілих» студентів. Успішне складання сесії та старанне опанування предметом вже не є самоціллю. Засобом досягнення мети стає саме навчання, оволодіння професійними знаннями та навичками, необхідними для майбутньої роботи. Зрілий студент вже свідомо поділяє предмети на «потрібні» і «другорядні». Він розуміє, що зубріння навчального матеріалу та передекзаменаційний штурм не сприяє формуванню глибоких професійних знань, а наявна аналогія між іспитом і лотереєю призводить до посилення кризи і деморалізації студента. Я б назвала це явище «четвертою кризою».

Описані у дослідженні кризи і проблеми зрілого студента можуть полегшити такі нестандартні і дещо нові форми навчання, які зараз активно запроваджуються в Україні. Це кооперація освітнього проекту вищого навчального заходу та зацікавлених підприємств, з метою практичного навчання студентів на магістратурі. Зараховуються на такі програми студенти, які вже мають два - три роки досвіду, можуть пройти співбесіду та підтвердити свою мотивацію. Кошують такі освітні програми недешево, але вони того варті.

Отже, важливо відстежувати результати професійної реалізації, вести дослідження та моніторинг вікових особливостей студента. Це основа для розробки нового підходу до навчання та впровадження коригувальних заходів, спрямованих на підвищення якості підготовки фахівців.

Список використаних джерел:

1. Хазратова Н. Психологічні проблеми та особистісні кризи студентського віку/ Особистісні кризи студентського віку: Зб. Наук. статей/ Луцьк–2001.
2. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів /Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. – К.: ТОВ “Філ-студія”, 2006.–320с.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ НАСТАВНИЦТВА НА КАФЕДРІ ГІСТОЛОГІЇ, ЦИТОЛОГІЇ ТА ЕМБРІОЛОГІЇ

Шепітько Володимир Іванович

Доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри гістології, цитології та ембріології Полтавського державного медичного університету

Борута Наталія Володимирівна

Кандидат біологічних наук, доцент кафедри гістології, цитології та ембріології Полтавського державного медичного університету

Стецук Євгеній Валерійович

Кандидат медичних наук, доцент кафедри гістології, цитології та ембріології Полтавського державного медичного університету

Рудь Марія Володимирівна

Викладач кафедри гістології, цитології та ембріології Полтавського державного медичного університету

Дубінін Дмитро Сергійович

Аспірант кафедри гістології, цитології та ембріології Полтавського державного медичного університету

Підвищення якості освіти, її оновлення відповідно до світових тенденцій глобалізації, інтернаціоналізації, інформатизації й міжкультурного діалогу, а також нових соціально-економічних реалій, сьогодні є одним із пріоритетних завдань політики більшості розвинених країн [1].

Актуальність полягає в необхідності підготовки педагогічних працівників до реалізації освітньої політики держави шляхом опанування новітніми практиками, технологіями, методиками, формами, методами професійної діяльності на засадах інноваційних освітніх підходів з урахуванням потреб педагогів, держави та глобалізованого світу [4, 5].

Головними напрямками розвитку освітньої галузі України є підвищення якості професійної підготовки педагогічних кадрів, набуття ними нових компетентностей, стимулювання їхнього професійного становлення та розвитку [2]. Цілком очевидно, що якісна професійна підготовка у вищому педагогічному навчальному закладі не завжди гарантує, що його випускник є цілком сформованим викладачем. Для більш успішної адаптації, професійного становлення і подальшого професійного розвитку молодим викладачам необхідна чітко спланована і науково-обґрунтована система індивідуальної соціально-психологічної й методичної підтримки [1, 5]. Сучасним завданням вищої медичної освіти поряд із професійною підготовкою фахівців різних спеціальностей є підвищення професіоналізму самих викладачів [6].

Етапи становлення молодих викладачів (спеціалістів) – це їх перші кроки у велику професію. Це злети і падіння, і тут дуже важливим і актуальним є питання про те, хто і як подасть їм руку «методичної» допомоги. Саме про це і має потурбуватися адміністрація закладу освіти: призначити досвідченого педагога наставником для молодого спеціаліста з метою надання методичної допомоги заради його професійного росту [2]. Специфіка педагогічної діяльності полягає в тому, що основним знаряддям праці викладача є його власна персона – особистість, яка й визначає результативність науково-практичної педагогічної роботи [4].

З'ясуємо значення поняття «наставник». У словниках української мови подано таку характеристику: «той, хто дає поради, навчає; порадник, учитель». З-поміж синонімів виокремлюємо терміни: «ідеальний зразок особистості, «транслятор знань», «старший товариш» [2].

Реалізація програми наставництва на кафедрі гістології, цитології та ембріології здійснюється на підставі положення про функціонування інституту наставництва в УМСА, згідно якого наставництво – необхідна складова програми професійної адаптації молодих викладачів в академії, для прискорення залучення їх у трудовий процес з урахуванням їхніх індивідуальних схильностей [3].

Наставництво є складовою частиною професійної й психологічної підготовки молодих викладачів і у визначенні змісту роботи послуговується Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фахову передвищу освіту», а також Статутом Академії, Положенням про організацію освітнього процесу в УМСА і цим Положенням [3].

На кафедрі гістології, цитології та ембріології наставництво передбачає систематичну індивідуальну роботу досвідченого науково-педагогічного працівника, в ролі якого є завідувач кафедри над розвитком у молодого викладача необхідних практичних навичок і вмінь при вивченні дисципліни та її викладанні.

Для реалізації програми наставництва на кафедрі, створений план роботи наставника з молодим спеціалістом (викладачем) на 2020 – 2021 навчальний рік та план роботи молодого спеціаліста (викладача), згідно якого наставник повинен надавати методичну допомогу молодому викладачу в календарному плануванні на семестр, рік; надавати методичну та практичну допомогу спеціалісту (викладачу) в оформленні навчальної документації; приймати участь в обговоренні та підборі новинок педагогічної, науково-методичної літератури з метою самоосвіти; ознайомлення молодого спеціаліста (викладача) з правилами використанням інноваційних освітніх технологій кафедри гістології, цитології та ембріології (мультимедійні проектори, плазмові телевізори, коп'ютери, веб-камери, мікроскопи з відеонасадками); відвідування наставником практичних занять молодого спеціаліста (викладача).

В свою чергу молодий спеціаліст (викладач), дотримуючись індивідуального плану, відвідує практичні заняття на кафедрі з метою дослідження: алгоритму організації і проведення заняття; алгоритму організації і проведення підсумкових занять; методики викладання дисципліни, використовуючи інноваційні технології кафедри (контролюючі комп'ютерні програми, веб-камери, мультимедійні проектори), а також відвідування лекцій молодим спеціалістом з метою дослідження: механізмів організації і проведення лекції; методики викладання лекції, способи спілкування лектора-наставника із здобувачами використовуючи інноваційні технології під час читання лекції (презентація лекції, демонстрація наукових відеороликів та фрагментів фільмів).

Молодий спеціаліст (викладач) активно приймає участь в організації при проведенні відкритих практичних занять та лекцій співробітників кафедри, з метою набуття професійного досвіду; допомагає в організації позааудиторних заходів; підготовці матеріалів для участі в міжнародних науково-практичних конференціях та в кінці навчального року готує звіт про роботу на кафедрі, про отримані знання та практичні навички, які отримав молодий спеціаліст (викладач) протягом навчального року.

Отриманий професійний досвід молодого спеціаліста (викладача) – висока професійна кваліфікація і компетентність, володіння ефективними професійними вміннями і навичками, алгоритмами і способами успішного розв'язання професійних завдань, поміж ними й творчих. Професіоналізм діяльності забезпечує бездоганне виконання відповідних функцій науково-педагогічної діяльності, досконале володіння сучасними дидактичними технологіями вищої школи [4].

Таким чином, в результаті дії програми інституту наставництва, молодий спеціаліст (викладач) на кафедрі гістології, цитології та ембріології набуває безцінного науково-педагогічного досвіду, який отримує в процесі вивчення дисципліни, під час підготовки та проведення практичних занять, набуває

педагогічного досвіду шляхом відвідування занять наставника та активно приймає участі в «житті» кафедри.

Список літератури

1. Зембицька М.В. Концептуальні підходи до здійснення наставництва молодих учителів У США / М.В. Зембицька // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки Випуск 1 (79). С.179-185.
2. Наставництво як стратегія покращення якості викладання в умовах Нової української школи: методичні рекомендації / Укл. О. О. Мілейко. – Миколаїв: ОППО, 2019. – 32 с.
3. Положення про функціонування інституту наставництва в УМСА. Наказ № 185 від 13.05.2020 р.
4. Шепітько В.І. Професіоналізм викладачів у медичних вузах як основна складова їх педагогічної майстерності / В.І. Шепітько, І.М. Донець, Н.В. Борута [та ін.] // I Міжнародна науково-практична конференція «Achievements and prospects of modern scientific research». - Buenos Aires, Argentina, 2020. – С. 377-383.
5. Шепітько В.І. Підвищення кваліфікації викладачів, як один із методів їх професійного зростання / В.І. Шепітько, Н.В. Борута, А.С. Григорено [та ін.] // II Міжнародна науково-практична конференція «The world of science and innovation». – Лондон, Великобританія, 2020. – С. 579-583.
6. Шепітько В.І. підвищення професіоналізму викладачів у вищих медичних закладах України за сучасних умов / В.І. Шепітько, Н.В. Борута, Є.В. Стецук [та ін.] // Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути: матеріали XIII міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції - Київ, 2021. С. 249-252.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОГО РЕСУРСА ONLINE TEST PAD В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Рыжко Юлия Анатольевна

преподаватель учреждения образования «Минский государственный механико-технологический профессионально-технический колледж»

Современная система образования характеризуется широким использованием информационно-коммуникационных технологий (далее ИКТ) в образовательном процессе. Каждый педагог, независимо от преподаваемого предмета, должен не только обладать знаниями в области ИКТ, но и быть специалистом по их применению в своей профессиональной деятельности.

Online Test Pad – многофункциональный веб-сервис, разработанный для создания опросников, кроссвордов, логических игр, комплексных заданий. Программа работает в вебе, поэтому доступна со всех современных устройств. Софт обеспечивает возможность создания мини-сайта – площадки, на которой можно организовать процесс тестирования респондентов.

Платформу можно использовать преподавателям для тестирования учащихся, проведения проверок уровня знаний, зачётов и контрольных работ, решение логических заданий, игр, головоломок при организации внеучебной и факультативной работы с учащимися.

Конструктор тестов предусматривает варианты 14 типов вопросов, в том числе: установление последовательности, заполнение пропусков, последовательное исключение, диктант, мультивыбор или выбор одного

решения, ввод чисел и текста, добавление файлов. Доступ к тесту может быть создан по основной ссылке или в виде виджета на сайте учреждения образования, а также в качестве общедоступной публикации на сайте Online Test Pad. Система предоставляет возможность не только точных ответов, но и заполнения в свободной форме (в этом случае ответы направляются администратору для личной проверки). Результат предоставляется в 4 форматах, для настройки которых есть персональная шкала. По каждому заполненному опроснику можно получить статистику ответов (по отдельности или в целом по всем респондентам), которая доступна для загрузки в формате Excel.

Современное образование сталкивается ежедневно с проблемой чрезмерности использования учащимися мобильных устройств в различных целях (поиска информации, общения в социальных сетях, просмотра видео, прослушивания музыки) в течение учебного дня. Одной из задач педагога является нахождение путей реализации технологии мобильного обучения на учебных занятиях. Данная технология позволяет быть педагогу мобильным и обеспечивает доступ учащихся к образовательным ресурсам, что делает процесс обучения гибким, персонифицированным и доступным. Применение мобильного телефона как средства обучения или контроля знаний активизирует познавательный интерес учащихся, способствует развитию критического мышления и формированию информационно-цифровой компетентности.

Актуальность представленного сервиса заключается в следующем:

1. экономическая эффективность по следующим направлениям:

- экономия учебного времени на занятии;
- экономия материальных ресурсов, затраченных на приобретение бумаги, распечатку документов;
- экономия материально-технического оснащения кабинета (для реализации проекта не требуется специально выделенный компьютер,

достаточно современного мобильного устройства, обеспечивающего доступ к сети Интернет).

2. интенсификация процесса обучения;

3. возможность адаптации под любого учащегося, группу (класс), специальность;

4. возможность использования всех современных мобильных устройств (поскольку программа работает в вебе);

5. возможность независимого оценивания знаний учащихся;

6. возможность создания уникальных заданий с учетом всех особенностей программы (благодаря большому количеству настроек);

7. возможность мониторинга уровня обученности учащихся по предмету (благодаря получению многогранных статистических данных).

Рассмотрим как работает программа на примере создания тестов, как наиболее простого варианта демонстрации работы данной программы. Создание тестов осуществляется с использованием гибкой системы настройки параметров, т.е. в конструкторе тестов предусмотрено большое количество различных настроек заданий, с помощью которых можно создать действительно единственное и уникальное задание.

Алгоритм создания онлайн-теста в Online Test Pad

1. Организация работы начинается со входа в личный кабинет (с введением соответствующего логина и пароля).

2. После входа в систему попадаем на страницу где представлены основные возможности информационного ресурса Online Test Pad (конструктор тестов, опросов, кроссвордов, логических игр, комплексные задания). У преподавателя есть право выбора: возможность использовать готовые разработанные задания по любому учебному предмету или разработать их самостоятельно.

3. Для создания задания преподаватель в правой части личного кабинета выбирает форму разработки будущего варианта опроса. Им может быть тест, кроссворд, логическая игра, комплексное задание.

4. В правом верхнем углу нажимаем кнопку «Добавить». На экране предлагается выбрать один из трех видов теста: психологический, личностный или образовательный. Выбираем образовательный тест и в пустой строке пишем название темы (раздела) будущего теста, нажимаем кнопку «Добавить».

5. Появившаяся информационная панель, именуемая Дашборд, отражает текущее состояние теста, его статус, время создания, количество вопросов, обложку теста.

6. Устанавливаем необходимые параметры для будущего теста, нажав кнопку «Настройки». Например, разрешать ли учащимся комментировать указанные вопросы, включить (не включать) ограничитель количества вопросов, время прохождения теста, перемешать вопросы, ограничитель времени работы над тестом и пр.

7. Далее представлен блок добавления новых вопросов. Здесь необходимо указать основные параметры вопросов (которые при необходимости можно поменять). После установки параметров нажимаем кнопку «Добавить». Нажав на кнопку «Плюс» отображается панель возможных вариантов выбора вопроса – ответа (одиночный выбор, множественный выбор, ввод числа, ввод текста, ответ в свободной форме, установление последовательности, установление соответствий, заполнение пропусков, интерактивный диктант и т.д.).

После выбора формы варианта ответа на вопрос отображается на информационной панели окно для заполнения (указывают текст вопроса, варианты ответов и количество баллов за правильный ответ, вставляют картинку при необходимости).

8. Таким образом, готовым продуктом средства контроля выступает тест.

Для выполнения задания учащимся предложена наиболее простая и краткая форма регистрации с указанием фамилии, имени, отчества, номера

учебной группы (класс). Примеры разноуровневых разработанных вопросов можно увидеть, нажав на кнопку «Вопросы».

8. Преподаватель выбирает – выставлять отметку за прохождение теста или тест остается безотметочным. Отметка выставляется на основе количества набранных баллов или процента правильных ответов (информацию закладывает предварительно преподаватель).

9. Нажав кнопку «Статистика» преподаватель узнает следующую информацию: количество прохождений теста, кто и когда проходил созданный тест. Подсчёт идет в реальном времени. После проведения тестирования преподаватель незамедлительно получает список готовых результатов.

Статистические данные можно проанализировать по разным критериям:

- анализ процентного соотношения между правильными и неправильными ответами на конкретный вопрос;
- анализ правильных ответов респондентов из общего количества всех тестируемых;
- процент правильных ответов;
- анализ полученных отметок;
- анализ полной информации о дате и времени прохождении теста, фамилии, имени, отчества учащегося, номера учебной группы (класс), количества правильных ответов, процент правильных ответов, итоговая отметка.

Преподаватель имеет возможность проанализировать ответы каждого учащегося по каждому вопросу. Тесты настроены таким образом, чтобы при ответе на каждый вопрос сразу появлялась информация о правильности ответов. А если ответ неверный, то сразу виден правильный ответ.

После прохождения теста каждый учащийся мгновенно узнаёт свой результат, количество верных и неверных ответов в двух формах: в процентном соотношении и в виде отметки (Рисунок 1).

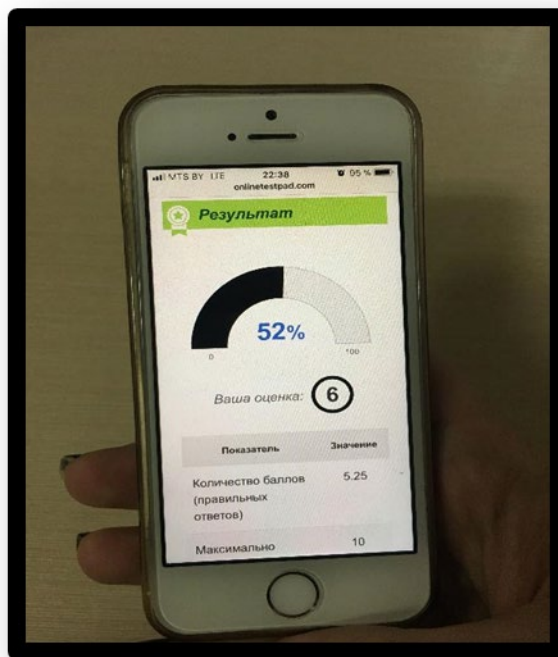

Рисунок 1. Результат выполнения задания учащимся

Таким образом, использование информационного ресурса Online Test Pad позволяет создавать разноуровневые задания по любому учебному предмету, делать автоматический подсчет результатов, собирать статистику в режиме онлайн. При создании заданий не требуется каких-либо специальных знаний, т.к. конструктор заданий обладает интуитивно понятным интерфейсом и содержит подсказки по ходу создания заданий. Возможности настолько широки, что можно реализовать практически все потребности в составлении любых заданий, необходимых в течение учебного занятия, проведения факультативных занятий.

Опыт использования проекта демонстрирует формирование у учащихся более высокого уровня самообразовательных навыков, умений ориентироваться

в обширном потоке информации, выделять главное, обобщать, систематизировать информацию и делать выводы.

Немаловажным стало повышение мотивации учащихся к обучению при выполнении самостоятельных домашних заданий с помощью онлайн-площадки. Эти и другие особенности онлайн-конструктора Online Test Pad позволяют использовать его возможности для расширения временных и пространственных рамок образовательного процесса.

Список использованных источников

1. Online Test Pad [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://onlinetestpad.com/> – Дата доступа: 01.05.2021

НАУКИ ПРО ОСВІТУ ТА ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ В ЦІЛОМУ

ВПЛИВ АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ НА САМОРЕГУЛЯЦІЮ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зданевич Я.М.,

студент факультету політико – інформаційного менеджменту

Національний університет «Острозька академія»

м. Острог, Україна

На навчальний процес у студентів впливають як зовнішні фактори (умови організації навчального процесу), так і внутрішні, такі як рівень розвитку та характер уваги, уяви, мислення, пам'яті, а також уміння вчитися тобто можливості організувати навчальний процес.

Для успішного процесу навчання студентам слід використовувати і поєднувати не тільки пізнавальні функції (сприйняття, увага, пам'ять, мислення, уява), але і вольові якості, емоції і потреби.

Цікавими є дослідження, які визначають зв'язок самооцінки з видом діяльності, а також поведінкою студентів. Це в основному роботи які показують зв'язок рівня самооцінки з рівнем успішності навчальної діяльності студентів, Л. Божовича, В. Бондаря, С. Гончаренка, В. Лозової. Тобто, можна сказати, що у студентів які мають середній рівень успішності, Я – концепція дозволяє бути залученими у самостійні заняття та іншу активність, яка не буде пов'язана з їхніми досягненнями, але у них, порівняно зі студентами з високою успішністю, є зв'язок між здачами іспитів і тривожністю[1].

Значною умовою успішної саморегуляції навчальної діяльності є самооцінка студентів, «Особливості самооцінки та рівня домагань у курсантів та студентів НУЦЗУ з різною успішністю учбової діяльності», Ушакова І.М., Кубанов М.Ю. Самооцінка – судження людини про міру наявності в неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком, С.М. Дмитрієва,[2]. Отож, самооцінка – це уявлення людини про саму себе, а також про свої дії, якості та місце у світі. Коли мова йде про самооцінку студентів то можна помітити зв'язок самооцінки з такою рисою людини як тривожність, тобто мається на увазі, що коли самооцінка на високому рівні то тривожність буде на низькому, і навпаки - коли самооцінка на низькому рівні, то рівень тривожності буде високий. «Важливість дослідження тривожності у студентів першого курсу», О.В. Батюх

Всі люди у тому числі і студенти відрізняються за типом мислення, інтелектуальними здібностями, а також за темпом засвоєння навчальних матеріалів. Тому при організації навчального процесу це слід враховувати і здійснювати необхідну диференціацію навчально-виховного процесу. Для більшої успішності навчальної діяльності у студентів, слід формувати загальні розумові дії і прийоми інтелектуальної діяльності, збільшувати мотивацію студентів до навчання, а також використовувати нові та більш традиційні технології навчання, а для активізації студентів у навчальній діяльності можна використовувати сучасні інформаційні технології. Також необхідно формувати цілісну структуру цілей які потрібно досягти у навчальній діяльності. Тому необхідно систематично, а головне своєчасно встановлювати цілі навчання, які студенти зможуть оцінити і спрямувати свої сили на досягнення встановлених викладачем цілей, а також для виконання самостійно встановлених цілей навчання[3].

Література:

1. Бернс Р. Развитие Я – концепции и воспитание. – М., 2007. – 334с.
2. Дмитрієва, С. М. and Гуменюк, Т. С. (2015) Розвиток самооцінки та рівня домагань старшокласників як умова підвищення їх конкурентоздатності. Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи. pp. 35-37.
3. Дубасенюк О.А., Вознюк О. В. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 114 с.

АТМОСФЕРА В АКАДЕМІЧНІЙ ГРУПІ ЯК ВАГОМИЙ АСПЕКТ ПРОЦЕСУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зданевич Я.М.,

студент факультету політико – інформаційного менеджменту

Національний університет «Острозька академія»

м. Острог, Україна

Як відомо, для студентів, навчально-професійна діяльність є провідною діяльністю. Надалі їхнє професійне становлення та інтелектуальний розвиток у багато чому буде залежати від успіхів у навчанні. Підґрунтям для успішного процесу адаптації студента у студентській групі і реалізації його здібностей та потенціалу є саморегуляція навчальної діяльності. Залежності від успішності саморегуляції студента, він зможе проявити себе у навчальній діяльності, відповідно до того як він зміг за допомогою саморегуляції адаптуватись до умов навчання. Навчання є основою для розвитку особистості і триває в тій чи іншій формі все життя.

Цю тему досліджували: М. Гриньова «Саморегуляція як основа успішної навчальної діяльності молоді», Е.М. Балашов «Психологічні особливості та механізми саморегуляції в навчальній діяльності студентів», Н.О. Юдіна, М.М. Тесленко «Усвідомлена саморегуляція навчальної діяльності студентів як проблема сучасної психології».

М. Гриньова вважає, що саморегуляція це певне розуміння людиною кінцевої мети її діяльності, коли вона може оптимально оцінювати свої можливості, та шляхи досягнення цілей і докладати необхідні зусилля для досягнення мети. Саморегуляція у результаті виховує у людині такі, якості як цілеспрямованість і організованість, а також уміння володіти собою. Саморегуляція є і складовою загальної обдарованості, першоосновою

«загальних здібностей». Першооснову потенцій людини як суб'єкта діяльності слід шукати у нерозривному взаємозв'язку розумової активності і саморегуляції[1].

На думку Е.М. Балашов проблема саморегуляції в навчальній діяльності має довгу історію і під час цього періоду було накопичено певний обсяг теоретичних та емпіричних знань про структуру системи саморегуляції, її механізми і чинники, окремі прояви саморегуляції в різних видах діяльності. Функції, зміст та механізми саморегуляції розглядали представники різних напрямів. У психолого-педагогічній науці існує багато визначень поняття «саморегуляція особистості». Так, в енциклопедії таке поняття характеризується як «здатність особистості керувати собою на основі сприймання й усвідомлення власних психічних станів і поведінки»[2].

У роботі Н.О. Юдіна, М.М. Тесленко «Усвідомлена саморегуляція навчальної діяльності студентів як проблема сучасної психології» вказано, що самооцінка є однією з ланок процесу саморегуляції діяльності та тим утворенням у структурі особистості, яке піддається впливу зовні. Отже, можливо припустити, що регулятивна функція самооцінки стосовно діяльності проявляється таким чином: вона впливає на постановку людиною власних цілей, визначає її характерні емоційні та мотиваційні стани, зумовлює оцінку досягнутих людиною цілей. З іншого боку, особливості протікання діяльності та її наслідки багато в чому, зокрема, впливають на самооцінку[3].

Зазвичай, можна спостерігати що студенти, які мають всі необхідні можливості, тобто це і когнітивні й мотиваційні умови для успішного навчання, а також витрачають необхідні для цього зусилля та час, мають рівень успішності у навчанні високий. Як правило це ті ж студенти, які можуть самостійно досягати успіхів у навчанні, організовувати свою інтелектуальну діяльність, правильно оцінювати та контролювати свою навчальну діяльність. Це підтверджує той факт, що вони справляються з виконанням завдань, коли біля них є інші люди, які беруть на себе завдання з контролю їх роботи. Є певні

характеристики, за якими ми можемо визначити рівень розвитку академічної групи. Атмосфера у групі є дуже важливим показником міжособистісних стосунків і рівня розвитку всього колективу. Важливу роль відіграють показники і характеристики які є спільними для групи, тобто це установки, позиції, думки, ставлення до тих чи інших речей чи подій які є важливими для всієї групи. Важливим чинником для ототожнення себе з групою є емоційна ідентифікація, тобто співпереживання подій які відбуваються з групою (успіхи та невдачі). Важливим аспектом саморегуляції є те чи студент задоволений тою академічною групою, до якої він відноситься. Також можна сказати що у процесі інтеграції студентів і навчальний процес і взаємодію з групою виникає таке явище як виділення певних релей та угруповань. Значним аспектом групи є важливість і відповідність цілей та завдань у виконанні яких у тій чи іншій мірі залучена група, а рівень якості виконання навчальної діяльності вказують на високий рівень організованості групи. У більшості випадків у групі неминуче виникають міжособистісні зв'язки.

Тому можна сказати, що невміння самостійно створювати умови та організовувати свою діяльність є основною причиною для деякої кількості студентів неуспішності у навчальній діяльності. Тому можливо, якщо студентів з такою проблемою виділяти і проводити з ними навчально-виховні заняття, які б виробили цей навик, то це привело б до підвищення їхньої успішності у навчанні і в подальшій професійній діяльності.

Література:

1. Гриньова М. Саморегуляція як основа успішної навчальної діяльності молоді / М. Гриньова // Проблеми підготовки сучасного вчителя. - 2013. - № 8(2). - С. 159-163.
2. Балашов Е. М. Психологічні особливості та механізми саморегуляції в навчальній діяльності студентів / Е. М. Балашов // Наукові записки

Національного університету "Острозька академія". Серія : Психологія. - 2017. -
Вип. 5. - С. 5-13.

3. Юдіна Н. О. Усвідомлена саморегуляція навчальної діяльності студентів
як проблема сучасної психології / Н. О. Юдіна, М. М. Тесленко // Науковий
вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. -
2017. - Вип. 3(2). - С. 90-94.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДЕМОКРАТІЇ НА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Трач Яна Вікторівна,

студентка Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка

Школа в Україні стоїть на порозі кардинальних реформ, які мають наповнити освітній процес новим змістом і підходами до навчання та виховання.

Поглиблення і збереження демократії в Європі та світі великою мірою залежить від якісної громадянської освіти з прав людини [1, ст. 3].

Саме школа відіграє ключову роль у вихованні громадян, які мають бути готові до життя у демократичному суспільстві, яке вимагає сформованості активної громадянської позиції.

Повага до людської гідності, рівність і партнерство – це насамперед цінності, якими люди керуються у стосунках з іншими.

Для реалізації демократичних засад у суспільстві, шкільна програма повинна передбачати розвиток практичних навичок співпраці, демократичної участі та критичного мислення. Невід’ємною частиною цього процесу повинно бути формування демократичних компетентностей – цінностей, ставлень, вмінь, знання та їхнього критичного розуміння [1, ст. 4].

Освіта для демократичного громадянства й освіта з прав людини – це: 1) навчання про права людини і демократію; 2) навчання для дотримання прав людини і принципів демократії; 3) навчання через власний досвід [2, ст. 12].

Концепція нової української школи включає в себе Рамки компетентностей для культури демократії, які визначають набір 20 цінностей, ставлень, вмінь та знань, необхідних для громадян у демократичному суспільстві.

Основні принципи демократичності в освітньому процесі полягають в демократичній участі, прийнятті різноманітності як цінності, рівності можливостей, повазі до людської гідності, мирному співіснуванню [3].

Загальношкільний підхід до розвитку демократичних громадянських компетентностей реалізується через спільні зусилля всіх учасників навчально-виховного процесу, спрямовані на комплексне вивчення та практику демократичних принципів і поваги до прав людини у всіх сферах шкільного життя [1, ст. 8].

Навчання демократії в закладах освіти вимагає взаємодії усіх зацікавлених сторін, які безпосередньо пов'язані з різними сферами діяльності школи.

Розвиток демократичного середовища та демократизація врядування в школах повноцінно реалізуються лише, коли практикувати взаємини з учасниками освітнього процесу на основі поваги до прав людини, будувати всі шкільні процеси на основі діалогу та поваги, використовувати саморефлексію в різній діяльності школи, забезпечити прозору й добре налагоджену комунікацію, виробляти спільне бачення і планування розвитку школи різними суб'єктами шкільного життя на підставі спільних цінностей, переходити від управління до співуправління навчальним закладом за участі усіх суб'єктів шкільного життя, дотримуватися виборного принципу при формуванні органів шкільного самоврядування, реалізовувати право школи на організаційну автономію, створювати різноманітні можливості для реалізації свободи слова в школі, сприяти усвідомленій та поінформованій участі в житті школи всіх учасників процесу освіти, будувати «відкриту школу», сповідувати «дитиноцентризм», подавати особистий приклад, дотримуватися принципу, що всі голоси рівні: голос учителя = голосу учня = голосу батьків, створювати умови для існування конструктивної опозиції, заохочувати учнівські ініціативи та створювати вільний (доступний, безпечний) простір для їхньої реалізації [1, ст. 30-31].

Отже, демократизація освіти проявляється через проникнення принципів демократії в усі складові системи освіти – структуру навчальних закладів, яка інтенсивно модернізується, управління, зміст і процес навчання, кадрову політику, сферу контролю.

Освіта для демократичного громадянства й освіта з прав людини покликані навчити, як жити разом, поважаючи одне одного у багатоманітному демократичному суспільстві, знати і розуміти свої права та брати активну участь у прийнятті рішень, які нас стосуються.

Список використаних джерел:

1. «Демократична школа»: Всеукраїнська програма освіти для демократичного громадянства [Електронний ресурс] / М. Товкало, Т. Філіпенко, О. Шинаровська. – 2017. – 38с. – Режим доступу: <https://theewc.org/content/uploads/2020/02/Tool-for-Democratic-School-Development-web-Ukrainian.pdf>
2. «Хартія для всіх»: за станом на жовтень 2015 р. – червень 2016 р. / Рада Європи / за ред. О. Дієз Віллаграса – 2016. – 36с.
3. Хартія Ради Європи: з освіти для демокр. громад-ва і прав людини / за станом на жовтень 2010 р. / [Електронний ресурс] // Рада Європи. – 2010. – Режим доступу: <https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education>

Самостійне електронне текстове
наукове періодичне видання комбінованого використання

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ

Матеріали
IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
(м. Київ, 19 травня 2021 р.)

IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція
«Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки»
(м. Київ, 19 травня 2021 р.)

Адреса оргкомітету та редакційної колегії:

м. Київ, Україна

E-mail: conference@openscilab.org

www.openscilab.org

ISSN 2709-670X

9 772709 670044